Ц-3094

anton
pashku

nji pjesë
e lindjes

anton
pashku

NJI PJESË
E LINDJES

BIBLIOTEKA DRITA

Redaktor biblioteke: MIKEL MARKU

anton
pashku

nji pjesë e lindjes

tregime

RILINDJA
PRISHTINË
1965

ORA

Tash me te ishin dy vetë: ora dhe skeleti. Në të vërtetë, orën e kishte në xhep, kurse skeleti, tash, medoemos duhej t'ishte në gjysmaterrin e dhomës së muzeut, atje n'at skutën pranë palluas së madh të regjun ku me dijtë se kur. N'at vend gjithmonë ke nji heshtje të kandshme që posa trazohet prej pëshpëritjes së vizituesve të shpeshtë, të cilët, tue mos u ndalë, e shikojnë vetëm kalimthi. Ky nuk asht çuditë asnjiherë për këte. Ata nuk ishin si ky. Si duket, nuk u interesojshin eshtnat e tij të xhveshun, të thatë dhe të pajetë. Kurse ky, pra, ndiente në vedi njifarë ndiesije të paspjegueshme ndaj atij skeleti, i cili, sidomos këtyne kohëve të fundit, i ngjallte kushedi sa mendime dhe zgjonte dëshirën që të rrijë sa ma shum para tij. Në dukjen e parë, nuk kishte kurrgja të jashtëzakonshme n'at skelet të çuditshëm, n'at kafkën e tij, n'at grusht eshtnash. Ishte si çdo skelet tjetër njeriu, por jo i madh. Ishte i vogël. Çdo gja e tij ishte e shkurtë: edhe eshtnat e kambëve, edhe eshtnat e krahnorit, edhe ato të duerve, gjithçka. Këto ishin mbeturinat e ndonji njeriu, i cili, sigurisht, do të ketë qenë trupimtë. Njimend, sa i vogël do të ketë qenë ai njeri, skeleti i të cilit tash rrinte n'at skutë të muzeut? Ndoshta nuk do të ketë qenë ma i vogël se baba i tij, kurrsesi. Jo. Ky e mbante mend babën. Edhe ai kishte qenë trupimtë. I kujtohet edhe fytyra e tij e zbetë, mandej mustaqet e zeza, hunda e drejtë, por e vogël, rrudhat në ballë, sytë e tij, ku kishte diçka si të fikun me pahir, diçka si të ndrydhun e të shtypun kaherë dhe të lanun anash si vala e shtyme nga brijët e anijes, vala që pastaj tretet ngadalë dhe, dikur, rrafshohet plotsisht me syprinën e detit. Tash iu përtri krejtsisht pamja e atij shkurtabiqi, i cili dukej edhe ma i vogël pranë nanës shtatëhjedhët. E parafytyroi me cigare në buzë, t'ulun në vendin e tij të zakonshëm, atje pranë dritares, tue shikue herë

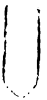

jashtë në vijën e ujit, që dredhon nëpër kopsht, e herë në kupat e gjujve të tij e tue mendue gjithmonë, ku me dijtë se çka. Rrallë flitte. I pëlqente heshtja dhe në heshtje, nganjiherë, i kthente vrik sytë kah ora e vjetër e murit, të cilën e shikonte bukur gjatë dhe me vemendje, e mandej, përsëri i kthente sytë kah kupat e gjujve, fshante thellë, thithte cigaren dhe, nëpër tymin e saj, shikonte përsëri mendueshëm kah vija e ujit në kopsht.

Për at vijë uji gadi kurr nuk kishte bisedue me te dhe, as sot, nuk e din çka e kishte tërheqë apo ndoshta brengosë aq shum n'at vijë të ngushtë (andej shikonte me njifarë pikllimi të paspjegueshëm), nëpër të cilën uji rridhte aq shpejt, tue përhapë nëpër kopsht gurgullimën e vet të lehtë, por shum të kandshme sidomos natën. Dikur ajo vijë ka qenë e ndytë, sepse nëpër te kanë notue gjithmonë copa ndyesinash të ndryshme. Mirëpo, ç'prej se ishte rregullue kanalizimi në qytet, vija e ujit ishte e pastër. Tash, motra e tij e vogël lëshonte „lundrat" e veta në vijë, sepse nana nuk e ndalonte me luejtë buzë vijës, si e pat ndalue dikur. Ato lundrojshin shpejt, vija e ujit i merrte rrëmbimthi dhe motra kënaqej pamasë kur i shihte kah luhateshin në valzat mezi të dukshme. Edhe baba e përcillte lundrimin e tyne, por ky kishte nji mbresë si të mos mirrte pjesë aq shum në gëzimin e së motrës dhe si të mos e shikonte me gjithë mend. Sepse, kishte vu re se, kahdo që shikonte, veshin e mbante kah ora. Në të vërtetë, pos tiktakut t'orës së moçme kurrgja tjetër nuk e interesonte aq shum. Sidomos mbas rrëxuemjes së saj. E ajo, pra, ishte rrëxue me fajin e këtij. Njiherë, ky kishte pasë hypë në karrigë për të marrë nji libër mbi dollap, që ishte mu afër orës. Por, në nji çast e kishte humbë drejtpeshimin, ishte luhatë andej e këndej dhe tekembramja kishte prekë me cepin e krahut orën dhe, bashkë me te, ishte rrëxue në dysheme. Nuk kishte lëshue asnji pikë loti nga friga prej babës së tmerueshëm, për të cilin ora ishte gjaja ma e kushtueshme në shtëpi, sepse i kishte mbetë kujtim prej gjyshit të vet. Mbasi e kishte marrë në krah si foshnjen, e, tue pa se ajo nuk punonte, baba e kishte lanë ngadalë mbi tavolinë dhe këtij ia kishte ngrehë mirë veshin. Mandej e kishte çue orën te ortari, por ajo s'kishte punue ma si përpara. Ora e vjetër e murit, ora e dashtun e babës, tash ngilte mbrapa dhe ishte ba shkas për grindjet e kohëmbaskohshme ndërmjet babës dhe këtij. Shum rrallë ecte me kohë. Kjo gja nuk i pëlqente këtij, që.

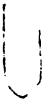

përshkak të saj, merrte vonesa të paarsyeshme në shkollë. Ah, ajo ishte për këte orë e mallkueme, e cila, edhepse e ngriheshin rregullisht për çdo mbramje, prap mbetej mbas për ku me dijtë sa minuta. Për shkak të saj kishte pasë shum kokëçamje, sidomos me kujdestarin e klasës, i cili shumicën e vonesave ia shndërronte në mungesa. Shum herë kishte thanë që të blejshin ma nji orë të re, orë të mirë, që nuk të mashtron dhe që njeriu ka besim në te. Por, ai s'donte me ndie. Njimend, kjo ishte gja e vogël, madje qesharake, por rreth saj përherë kishte me u zanë me fjalë me babën, që ishte edhe mjaft i rreptë, madje edhe në gjendje me çue dorë kundër djalit, kur ia mirrte mendja se vetëm ai kishte të drejtë. N'aso rasťesh ky kurrsesi nuk mundte me e kuptue. Por, as ai nuk mundte me e kuptue hallin e këtij. Që të dy kënaqeshin kur e mundshin njani tjetrin me fjalë. Mirëpo, ky kurr nuk kishte qenë i bindun se ishte mundë prej tij, por as baba s'ishte i bindun se e kishte mundë ndonjiherë i biri.

Eh, po, tash ato grindje këtij i dukeshin punë fëmijsh, kurse atëherë nuk kanë qenë të këtilla. Sepse, nganjiherë, grindjet kishin me shkue aq larg, sa, pa ndërmjetsimin e nanës, ku me dijtë se ku do të mbarojshin. E ato nuk silleshin vetëm rreth orës së vjetër, edhepse ajo gadi gjithmonë ishte shkas. Kishin me i zanë në gojë edhe nji mijë punë tjera — kishin me u hangër rreth modeleve të reja të petkave të cilat nuk e kënaqshin aspak shijen e babës, rreth kangëve të reja, ritmeve të reja, po, sidomos rreth kangëve moderne, të cilat i pëlqejshin aq shum, kurse babës ia shpojshin veshin e mësuem me do kangë tjera, që tash këndoheshin ma shum ndër ndeja nëpër odat e ndonji katundi. Baba vrâhej edhe atëherë kur ky fillonte me folë edhe për aso gjanash të tmershme për te, por që djalit i flitshin çdo ditë profesorët e historisë, gjeografisë, biologjisë... Dhe, kur donte me e ngacmue edhe pak ma tepër, ky i thoshte me ironi: „Babë, a din me më tregue gja për barkën e Nojit? A thue, kush ka qenë Adami dhe Eva? Ah, zoti na ruejtë, çfarë krijese asht ai farë Luciferi, të cilit aq shum ia ka anda me u pjekë e djegë në zarr, në flakë të ferrit? Ku me dijtë çfarë lëkure ka ai... „Ai kishte me e vërejtë mrrolshëm, mandej do të çirrej, do t'i thoshte me dalë jashtë, por ky rrinte i qetë dhe, vetëm atëherë kur ai çohej, çohej edhe ky dhe ikte e fillonte me vrapue rreth tavolinës. Atbotë, kur ma i afrohej baba, strukej afër nanës, e cila kishte me thanë: „Shejti ndërmjet

jush... Njeri, bir... O Zot!" Mandej kishte me plakosë nji heshtje e thellë. N'at heshtje baba i dukej shum tragjik, i dhimbsej dhe vendoste mos me e trazue ma at njeri, i cili aq shum i kundërshtonte shumicës së mendimeve të tij. E lente të qetë, e lente me u zhytë n'at heshtje dhe me bisedue me vet vehte pa shikue kend për rreth, vendoste me e lanë që të shikonte në qetsi me admirim orën e vjetër të murit, të cilën ky e urrente aq shum për shkak të vonesave në shkollë, të shikonte mandej me pikllim të paspjegueshëm në vijën e ujit që dredhon nëpër kopsht, në vijën e shpejtë t'ujit që mirrte me vete „lundrat" e bukura të motrës së vogël, e cila gëzohej pa masë tue i pa kah njihateshin në valzat mezi të dukshme. Ku me e dijtë çfarë mendimesh e kaplojshin n'ato çaste. Ku me e dijtë. Vetëm nganjiherë ndodhte që t'i shpërthente nji buzëqeshje, e cila shprehte njifarë dëshprimi të pakuptueshëm, njifarë dhimbje të paspjegueshme. Ishte buzëqeshje enigmatike dhe atëherë nuk e kishte të qartë kuptimin e saj të vërtetë. I dukej enigmë e madhe dhe tepër e vështirë për t'u zgjidhë. Ajo përnjimend i dukej e atillë. Por, jo vetëm ajo. Atëherë iu pat dukë enigmë edhe ajo andrra e tij, që e pat tregue nja dy ditë para se të vdiste. Ajo andrra e çuditshme, të cilën e kishte tregue i jati ngadalë tue shikue gjithnji në kupat e gjujve të vet. E kishte tregue tue u përpjekë me mbulue sa ma shum trazimin e vet, at trazimin që e trathtonte zani i tij, që hove-hove dridhej, këputej.

U kishte kallxue se iu kishte shtirë në gjum nji kënetë e madhe. Plot baltë. Uji i saj amull. Këneta me erë të randë. Rreth saj pallate, do pallate të reja e të mëdha. Zhurma e do maqinave. Djelmoshat buzë kënetës. Djelmoshat me nga nji orë të madhe në dorë. Orët cingrojshin. Edhe baba mbante nji orë. Ora e tij nuk cigronte. Ajo ishte rrum gjashtë orë mbrapa tjerave. Qeshja e djelmoshave. Fytyra e mrroltë e djalit të tij. Edhe fjalët e tij: „Babë, eja!" Ku? Ishte në midis të kënetës. Me u nisë kah djali, kah djelmoshat që qeshnin me orën e tij që kishte mbetë mbrapa gjashtë orë? Përsëri fjalët e djalit: „Babë, eja, dil jashtë, dil jasht!" Si? Me shkue mbas tij, mbas tyne?! „Babë, hudhe orën! Ajo s'të vyen ma!" Njimend? Çka me ba? Ishte midis kënetës. Orën e vet e mbante në dorë dhe nuk i thoshte mendja me e fërfllue. Kurse djelmoshat qeshnin. Orët e tyne cingrojshin. Ato ishin gjashtë orë përpara orës së babës. Çka me ba? Kishte ndërrue nja dy hapa. Kamba i kishte

zanë në thue në disa eshtna të çuditshme. Përpak sa nuk ishte rrëxue. Kishte futë dorën nën ujë dhe prej atje kishte nxjerrë nji skelet. Edhe n'at skelet kishte pa nji orë të ndryshkët. Ajo, kuptohet, s'punonte, sepse sigurisht i kishte hy uji mbrenda dhe ishte plot llomshti t'asaj kënete. E kishte fërfllue. Mandej kishte ndërrue edhe nja dy a tre hapa tjerë. Kambët i shkilshin në skelete, në kafka. Dikur, iu kishte dukë se sharronte. Sharronte sakaq në baltë, në kënetë. Kishte sharrue deri në brez. Ndërsa orët cingrojshin. Ato tregojshin kohën e saktë. Djelmoshat qeshnin me orën e tij, që kishte mbetë mbrapa rrum gjashtë orë „Babë, hudhe orën!" Iu dhimb. Si me e fërfllue orësh? Ah, ora. Gjyshi. Pallatet rriteshin ,naltsohéshin gjithnji e ma shum kah qielli. Edhe djelmoshat rriteshin, lëshojshin shtat. Orët e tyne nuk ishin mbrapa as nji minutë. Zhurma e maqinave. Balta deri në fyt. Orën e vet e mbante në njanën dorë, të cilën e kishte çue përmbi krye. Era e randë. Qeshja e djelmoshave. Zani i djalit që e thirrte. Cingrima e orëve. Balta. I zihej fryma. Zhurma e maqinave. Pallatet e mëdha, do pallate të mëdha e të reja rreth kënetës. I zihej fryma. Ora. Orët. Djemoshat Djali. Sharronte. Dora përmbi kënetë. E lëshoi orën. Dora u zhyt, ora u fundos. Sharroi.

As nana as ky nuk i kishin folë kurrgja në mbarim të kallximit t'andrrës. Të tre kishin heshtë gjatë. Dikur nana ishte përpjekë me e qetsue tue i thanë se s'duhej ta brengoste ajo andërr. Baba e kishte shikue dhimbshëm nanën.

Ky, edhe ma vonë, kishte mendue bukur shum për at andërr. Ajo, e sidomos ora dhe skeleti, përherë e kishin interesue. Në të vertetë, ora e murit ende rrin në vendin e vet. Njiherë, ate pat dashtë me ia dhanë maxhupit, i cili mbledh gjana të ndryshme për me i shitë mandej në qylhan. Por, nana kishte çfaqë dëshirën që ora e vjetër e murit të mbetej edhe matutje aty. I kishte thanë se prej vdekjes së babës ora ishte vetëm e saj. Ky e kishte kuptue. Mandej ajo i kishte dhanë të holla që të blinte nji orë të re, orë dore, të cilën ky tash po e çonte te ortari me i vu rryp dhe me e ngrehë për së pari. Ecte tue fërkue orën e re në xhep dhe njiheri tue mendue edhe për orën e murit dhe skeletin në gjysaterrin e dhomës së muzeut.

FALIMENTIMI I NJI ZOTNIJE

Kështu: kamerieri me smoking të bardhë i solli pije mister Benxhaminit, që rrinte ulun në vendin e vet atje mbrapa orkestrës së madhe, tue lëmue thojt e bukur të gishtave të vet të gjatë, dhe shkoi. Ky ndezi llullën që ia kishte sjellë gjyshi para kushedi sa vjetëve prej Indije, e që atij ia kishte pasë dhurue atje njifarë maharaxhe me emën të gjatë e ngapak të çuditshëm, të cilin nuk ishte mujtë kurr me e mësue dhe me e mbajtë mend. I pëlqente kjo llullë ngjyrë gështeje të mbyllët. Dikur ia kishte pasë anda shum me e ndëgjue gjyshin e tij kah tregonte rrëfime të ndryshme për maharaxhat, por tash të gjitha ato kallxime të bukura iu dukën disi të largta, madje shum të largta e të zbeta, edhepse gjyshi pra nuk kishte shum kohë që ishte kthye s'andejmi përgjithmonë, kështu që tash e vetmja gja tërheqse që i ra ndërmend ishin xhunglat e mëdha t'errta, misterioze, për të cilat gjyshi i kishte folë aq shum, gjyshi i tij i mirë gjithnji me bastum të madh e të randë në dorë dhe përherë me llullë ndërmjet buzëve të veta të trasha, tashma plot rrudhëza. Ky në sytë e tij me bebza të zgjanueme, si me qenë vazhdimisht tue drashtë ku me dijtë se çka, sa herë që ia niste me tregue ndonji gja për xhunglat, vërente gjithmonë në to njifarë shkëlqimi të posaçëm, plot melankoli e dhimbje pse ishte largue prej andej, prej kushedi sa netëve të randa që flejnë mbi ato vende, mbi ato vise të begatshme, të cilat gjyshit, në terrin e tmershëm i dukeshin edhe ma tërheqse, sepse për te s'kishte gja ma të bukur se me ndejtë tue kundrue qiellin e paanë e të njolluem prej piklave të bardha t'yjve dhe me ndëgjue, ashtu në heshtje, at zhurmën e lehtë që përhapej gjithkah, e prej së cilës, herë-herë, shkëputeshin klithjet e shkurta e trishtuese të presë së ndonji bishe të fuqishme. Ai i ndëgjonte ato gjatë. Natën. Në heshtje, në xhunglën ku gjuente.

Po, gjyshi ishte gjuetar i fortë dhe i zgjuet, dinak. Ai vazhdimisht i ndiqte shtazët, bishat. Ato i nevojiteshin. Jo për tjetër, por vetëm pse ato gjuejshin për te. Në të vërtetë, me të ndëgjuemit e klithjes së presë, njerzit e gjyshit shkojshin menjiherë n'at vend, qitshin nja dy a tri herë n'ajr, bisha frigohej dhe ikte tue lanë prenë, të cilën e merrshin dhe pastaj ia sillshin këtij, zotnisë së tyne, gjyshit.

S'do mend, kjo ishte taktika ma e shkëlqyeshme e këtij gjuetari anglez që përdorte në gjueti. Mandej, gjyshi kishte aq të holla dhe fitonte aq shum prej preve që rrëmbejshin njerzit prej bishave të ndryshme, sa ishte në gjendje me pasë e mbajtë nji mori njerzish në vise të ndryshme të xhunglave, ku kishte përhapë filialet e veta që punojshin për mrekulli. Rrallë ndodhte që ajo mori njerzish të mos e rrëmbente prénë që kishte mbytë ndonji tigër apo shtazë tjetër e fuqishme; tigrat e tmershëm dhe shtazët tjera për çdo ditë përgjakshin nga kushedi sa prena të veta, shumica e të cilave biente në duert e „zotni gjuetarit t'ardhun prej Anglije", në duert e gjyshit, kështu që u mbetej shum pak shtazëve që gjuejshin vetë. Ato punojshin për gjyshin e mirë me bastun në dorë e llullë ndër dhambë. Ai u kishte dhanë urdhën njerëzve të vet që mos t'i vritshin këto shtazë, ta dredhojshin rrugën kur t'i shihshin, e vetëm të mblidhshin e mos të lejshin me humbë pretë e tyne. Jo vetëm kaq, u kishte thanë me u lanë nga nji grimë sa për ushqim, nga nji grimë prej asaj që kishin gjuejtë ato vetë. Por, ndodhte nganjiherë që ato shtazë, nga se njerzit e gjyshit e teprojshin shpesh në kryemjen e përpiktë të detyrës së vet, të sulmojshin symbyllitas njerzit që i pengojshin me marrë e me ngranë ate, që ato e kishin gjuejtë vetë. Mirëpo, edhe në këto raste gjyshi tregohej shum energjik. Kur vijshin lajmet se ndonji shtazë n'akcilin vend kishte mbytë ndonji njeri të tij, gjyshi çohej vetë dhe me përcjellje të fortë shkonte me e vra at farë shtaze dhe në shumicën e rasteve e vritte me dorën e vet. Mandej, urdhnonte me e rjepë mirë e mirë e me ia regjë lëkurën. Këto bajshin trofetë e çmueshme, me të cilat ai lavdohej në salonet e ndritshme luksoze të Londrës, Parisit e gjetiu, para damave e zotnijve për aftësinë e madhe që kishte si gjuetar. I lumi gjysh! Sigurisht do ta ketë ndie vedin të lumtun pamasë kur do të ketë ndëgjue psherëtimat e damave dhe admirimin e zotnijve për trofetë e tija dhe për gjithë ato gjana „që ky Anglez i mallkuem" i merrte prej xhunglave, e që i sillshin aq pasuni të madhe. Pa-

dyshim. Por, gjithë at pasuni të madhe nuk e çoi kurrkund, pos se në shtëpinë e vet. Ato që i sillte prej xhunglave t'Indisë dhe vendeve tjera, ishin përnjimend pasuni e madhe. Mirëpo, sado që kishte pasë karierë të shkëlqyeshme si gjuetar i xhunglave, ma në fund i kushtoi bukur shum, sepse tanë ajo bredhje poshtë e nalt nëpër xhungla, që i solli fitime kolosale, e lodhi, e dobsoi, kështu që ajo i solli të shkretit gjysh dhe sëmundjen e zemrës. Kjo sëmundje nuk e kishte kapë tash, këtu, por në xhungël, e cila, tekembramja, e tue ndie me njifarë instinkti të vet se ishte dobsue, se vuente prej zemrës, shkurt, kishte zanë me e ngranë gjyshin mu ashtu sikur gjyshi e hante përpara ate, xhunglën. Dhe, kështu, i piklluem, nji ditë kur u tërhoq prej saj, erdhi me i pushue brinjët në pleqni në shtëpinë e vet, ku edhe tash mjekohet. S'ka dyshim, gjyshi vuen për xhunglën, e këte e din fort mirë edhe mister Benxhamini, i cili ka përshtypjen se dísí, me mend e me trup ende asht në xhungël, e kjo gja e prek sinqerisht, jashtëzakonisht shum. Këtij me të vërtetë i dhimbet gjyshi, të cilin e ka thye shpirtnisht largimi prej xhunglave, ku tash turistët dhe gazaterët që i vizitojnë, shohin ndryshime bukur të mëdha. I dhimbet, i dhimbet pamasë gjyshi, të cilin mister Benxhamini e viziton orë e çast, tue pyetë gjithnji për shëndet. Por ai, edhepse mjekët thonë dhe i kanë thanë se asht shum i sëmunë, flet gjithnji se asht mirë ose, të paktën, se do të shërohet. Ky optimizëm i paarsyeshëm i gjyshit i pëlqen mister Benxhaminit, që ndien simpati e admirim të thellë ndaj këtij plaku, që me gjuetinë e vet nëpër xhungla, fitoi aq shum të holla e grumbulloi pasuni aq të mëdha, sa tash mund të jetojë i qetë tue pi duhan me llullën e gjyshit dhe tue mendue vetëm për llullën, thojt dhe vikendet e ndryshme.

Por, ky, sikurse i gjyshi dikur, nuk mund të jetojë i qetë tue mendue vetëm për llullën, thojt dhe vikendet e ndryshme në qendrat e njohtuna turistike. Mister Benxhamini ka ambicje ma të mëdha. Në të vërtetë, *hobi* i tij asht me mendue për shtazë e bisha. *Hobi* i tij asht plan i madh, për mos me thanë grandioz, sendërtimi i të cilit — simbas mendimit të mister Benxhaminit — do të habisi botën! *Hobi* dhe plani i tij asht — përgatitja për hapjen e nji cirkusi shum të madh, ku palaçot, ekuilibristët, trapezistët dhe artistët tjerë kanë me qenë krejtsisht të zavendësuem me shtazë e bisha — me tigra, luaj, krokodila e mrekulli tjera. Këto kishin me u lëshue n'arenën e madhe dhe, dil e shih pastaj, se çka kishte me ndodhë: çudi! mrekulli! Çfaqja ma e

madhe në botë! Çfaqja ma e madhe në botë — ah! kjo asht andrra e mister Benxhaminit. Për këtë gja mendon gjithnji. Por, ky nuk mendon vetëm. Tashma, mister Benxhamini, ia ka fillue tubimit të shtazëve, bishave të ndryshme t'egra e ma t'egra. Ka hapë degët e mëshehta çdo kund në botë që punojnë në blemjen e shtazëve dhe në transportimin e tyne. Mirëpo, mister Benxhamini, i cili për këto qëllime shpenzon të hollat që ka fitue dikur gjyshi në xhunglat e ndryshme, don me e provue qysh tash zotsinë e këtyne shtazëve të zgjedhuna. Ai i ka udhzue agjentët e vet, të cilët punojnë nëpër filiale në vendet e ndryshme, që herë-herë të lëshojnë prej transportit nga ndonji tigër apo tigreshë që të bredhi poshtë e nalt dhe kështu të muhd ta kuptojnë efektin që bajnë dhe, përshtypjen që u lanë publikut. Me thanë të drejtën, kësi urdhnash nuk jep shpesh, madje, edhe kur jep, urdhnon energjikisht që këto prova të bahen diku larg tij, andej kah ka qenë dikur gjyshi i tij i mirë me bastum në dorë e me llullë ndër dhambë. Sepse, edhe ky e din se nuk e ka zemrën aq të shëndoshë e, pos kësaj, s'asht mësue me pa gjana të papëlqyeshme për nervat e tij të ndijshme, e kjo gja, ky mendim, pra, nganjiherë e shqetson bukur shum kur i bie ndërmend se do të jetë aty kur të hapet cirkusi i madh, poqese hapej ndonjiherë. Mirëpo, gjithmonë gjen ndonji arsye që e zbut e, mandej, e dëbon at shqetsimin e tij. Gjithmonë qetsohet në fund dhe prap entuziazmohet për at spektakël të çuditshëm, që tashma, ka zanë vend në fantazinë e tij. Kështu, fillon me dhanë urdhna edhe ma energjikë që puna të vazhdojë me tempo gjithnji ma të shpejtë në tubimin e shtazëve, bishave ma t'egra. Vazhdimisht merr listat e reja me emna bishash të reja, të cilat i kanë ble filialet. Ka vu re se shumicën e atyne shtazëve, që shënohen n'ato lista, as që e ka pa ndonjiherë, madje as në kopshtet zoologjike, prandej edhe nuk e din fuqinë e tyne të vërtetë. Por, fuqija e tyne ishte e njohtun për ekspertët e tij. Ky fuqinë e atyne bishave e ka kuptue vetëm prej titujve të tmershëm të gazetave që shkruejshin herëmbashere „se nji shtazë, bishë e bleme (n'akcilin vend) për kopshtin zoologjik (t'akcilit qytet) n'Amerikë, për shkak të ndonji moskujdesije të vogël ka dalë prej vagonit të transportit, i asht vërsulë njerëzve dhe ka përhapë nji panik jashtëzakonisht të madh. Ende nuk dihet numri i saktë i të vramëve dhe i të plagosunve, por mendohet se asht shum i madh. Duhet me ndërmarrë masa energjike kundër këtyne pakujdesive që sjellin pasoja të randa" — thek-

sojshin në fund artikujt. Kur lexonte shkrime të këtilla, mister Benxhamini, njiherë nuk dinte çka me mendue. Por, kjo gjendje e tij nuk zgjaste shum. Kthillej, sepse menjiherë pastaj përpiqej me e marrë me mend se çfarë përshtypjesh fashinante do t'i lente publikut ngritja e atij cirkusi, hapja e tij, poqese hapej ndonjiherë, kuptohet. Me të vërtetë, ky e kishte bindë vehten se ideja e tij për at cirkusin ishte ide kolosale dhe kjo nuk e lëshon asnji grimë me qenë vetëm. Ai e ka sosë ma. Për te mendon gjatë dhe e ruen si njifarë mëshehtësije të vogël, e cila do ta habitte botën. Por, asht interesant me theksue se këtë mëshehtësi, këtë ide, që nuk ia kishte tregue kujt, pos gjyshit, kuptohet, ia kishte vjedhë dikush, i kishte ra ndërmend dikujt. Këtë gja, që, padyshim, e hutoi dhe e habiti fare, e muer vesh para pak kohe prej nji gazete. Në njanën prej faqeve t'asaj gazete të njohtun, me germa të mëdha e të zeza, në pesë shtylla, ishte shtri titulli i gjatë, që ia kishte tërheqë vemendjen: „FILMI QË NUK DO TA SHOFI PUBLIKU". Dhe kishte lexue këtë shënim të kritikut të filmit t'asaj gazete me tirazhin ma të madh se çdo gazetë tjetër.

„Padyshim — thuhej aty — ky film, në pikëpamje artistike, asht nji rezultat me të vërtetë kolosal në kinematografinë botnore. Zgjedhja e shprehjes adekuate, preçiziteti gadi i pabesueshëm i regjisorit në komunikimin plastik t'asaj që paraqet, këtë herë na shtyjnë me ua drejtue epitetin dhe admirimin tonë krijuesve të kësaj vepre, për regjinë e së cilës mundemi me thanë se asht e mrekullueshme. Këte e themi pa kurrfarë rezerve. Arti, me të cilin asht punue kjo vepër, mbërrin këtu pikën ma të naltë. Por, tanë ky mund i madh (i cili meriton çdo respekt edhe prej njerëzve me ndiesitë ma të holla artistike), si duket, mjerisht, ka shkue huq. Kjo që themi ndoshta asht paradoksale, por e vërtetë. Sepse, — vazhdonte kritiku i asaj gazete të madhe — të pakët janë ata që kanë mundë me pritë fundin e filmit, mbarimin e skenës së fundit. Pse? Regjisorit i ka shkue për dore me i lidhë ndërmjet veti për mrekulli skenat që paraqesin grumbullimin e shtazëve t'egra e tubimin e tyne në nji cirkus. Cirkusi asht i mbyllun dhe ato s'kanë kah me dalë. Bishat janë tubue ku me dijtë se prej ku. Njeriu ka përshtypjen se aty janë grumbullue të gjitha shtazët e botës, të cilat tash presin me padurim me dalë jashtë kafaseve. Se çka kishin mundë me ba ato, sikur të dilshin, regjisori e shpreh nëpërmjet t'ulurimës dhe lëvizjeve të shtazëve mbrenda kafazeve. Kjo asht njiheri ajo

që ka mbërri me e paraqitë regjisori në nji mënyrë të mrekullueshme. Se çfarë emocionesh, reakcionesh psiqike ka mbërri me shkaktue regjisori te shikuesit e filmit, shifet ma së miri n'ate se njerzit, prej efektit të paraqitjes plastike të shtazëve dhe ulurimës së tyne, humbshin vetëdijen, ose dilshin jashtë, tue mos mundë me i durue ato pamje të tmershme të shtazëve që sulmojshin me dalë dhe, kështu, me i zhbi njerzit. Në të vërtetë, shumica e shikuesve kishte përshtypjen se nuk janë tue pa ndonji film, por, në të vërtetë, janë para kafaseve të ndryme, prej të cilëve kanosej rreziku që të dilshin ato bisha dhe kështu, këta të baheshin kafshatë e tyne. Kaq plastik asht ky film, sa na mendojmë se ka me mbetë pa shikues, sepse vështirë asht me vendosë njeriu me shkue në kinema dhe me u tmerue" — shkruente kritiku i asaj gazete. Kjo iu duk mister Benxhaminit koincidencë shum e çuditshme me idenë e tij, që regjisori nuk e kishte zbatue deri në fund në filmin e përmendun. Pse nuk e kishte realizue deri në fund, pra, me ua hapë derën shtazëve, mister Benxhaminit nuk i interesonte aq sa e interesonte puna se prej nga, vallë, i kishte lindë kjo ide atij regjisori të mallkuem? Disi, nuk ia muer mendja se kjo mund të kishte ndodhë fare rastësisht. Besoi se dikush do t'ia kishte tregue. Gjyshi? Sigurisht, jo. Por, mendoi, se idenë mund t'ia kishte tregue pak ma detalisht agjentit të tij, që punonte në ndonji nga filialet për tubimin e atyne shtazëve. Natyrisht, gjyshi do t'i ketë tregue atij në besim. Kurse ky agjenti, ndoshta, ndokuj tjetër dhe kështu do t'i ketë ra në vesh atij regjisorit. Prandej, mister Benxhamini, shi tash, vendosi me i thanë sekretarit të vet që të shkruente nji qarkore, me të cilën do t'u tërhiqej vërejtja ma e randë gjithë personalit të filialeve për tubimin e shtazëve që t'ishin ma syçelë, që të mos flitshin gja për shtazët që tubojshin, për transportimin e tyne dhe vendin ku dërgoheshin.

78.256

XIXËLLOJAT

Dielli perendonte. I kishte mbetë edhe ma pak se gjysma atje n'at kreshtë mali. Kuqrrima në barkun e reve zhdukej gjithnji e ma tepër, sepse dielli i merrte me vehte rrezet e veta. Në fushë kishte ra hija.

— Po fryn.

— Po, po fryn.

— Shih, sa të bukura janë rrudhat në syprinën e lumit.

— Ehë.

— Valzat.

Kjo këputi nji fije bari, i ra me te nja dy a tri herë hundës dhe vërejti në bisht të synit se si fërkonte dora e tij grykën e pushkës.

— Përtej valzave, matanë lumit janë ata.

— Ata janë shum.

— Ani. Edhe na nuk jemi pak.

— A mendon se sonte do të ndeshemi me ta?

— Mvaret prej tyne. Nëqoftëse ndalen aty ku janë, sigurisht do të ndeshemi. Kështu ka vendosë brigada.

— E dij se ashtu ka vendosë... Njimend, valzat janë të bukura.

— Shihe si dridhet shkëlqimi i tyne atje.

— Shihe si këcejnë peshqit.

Heshtën. Ai edhe ma tutje fërkonte grykën e pushkës së vet. Kjo, tash, me fijen e barit të njomë, kruente mjekrën dhe qafën. Nji ndiesi kënaqsije ishte ndê në fytyrën e saj. Dikur, ai e largoi pushkën. U kthye ngadalë në shpinë. Pa e luejtë kryet, me bisht të synit kjo mundej tash me ia pa vetëm veshin, mandej nji rrudhë të posaformueme në qafë dhe nji pjesë të jakës së përlyet të këmishës së tij. Merrte frymë thellë.

— Po shoh nji re.

— Vetëm nji re!

— Shum re, por njana prej tyne dallohet veçanërisht. Shum e zezë asht kjo re.

Kjo nuk ndjeu kurrfarë dëshire me kthye sytë për me e pa at re. Tash disa ditë qielli ishte i laruem prej reve. Edhe sot, tanë ditën, ato kanë bredhë nëpër qiell, kështu që diellin, që tashma kishte perëndue, shpesh herë e kishin mëshehë dhe nuk e kishin lanë me nxe vazhdimisht.

— Pjesa e përparme e saj duket si gojë e hapun.

— E rësë së zezë?

— Si me dashtë me ngranë, me gëlltitë diçka. Sa përtueshëm po rrëshqet nëpër qiell.

Ai pështyni përpjetë. Pështyma bani nji hark të shkurtë dhe ra në kaçubë. Kjo, herë shikonte në syprinën e lumit, që kishte zanë me e kaplue terri gjithnji e ma i dendun, herë matanë, në bregun tjetër. Atje nuk lëvizte gja; sëpaku nuk shihte tue lëvizë gja. Kaçubat e atjeshme i dukeshin si grumbuj të zez të nji sendi të patrajtë. Ndjeu buzëqeshjen e atij që rrinte i shtrimë në shpinë afër saj.

— Çka t'u kujtue që po buzëqesh?

— Mijt. A të kujtohen?

Edhe kjo buzëqeshi.

— Më kujtohet kur më pate thanë se mijt kishin vendosë me m'i hangër veshët.

— Ku t'u kujtuen mijt!

Dikur kishte qenë në pikë të hallit prej mijve, lëvizjeve të tyne të shpejta, asaj cijatjes së hollë, të thekshme e, disi, tepër trishtuese në qetsinë e dhomës. Ishin të mërzitshëm dhe nuk e lejshin të qetë gjithë natën e lume; bridhshin poshtë e nalt, i bijshin kryq e tërthuer dhomës së saj të vogël dhe atëbotë herë-herë i dukej se dreqnisht ngjiteshin përpjetë mureve të bardha, shpejt, hovshëm, porse, n'at hov e shpejtësi, rrokullisheshin teposhtë, në dysheme. Nuk bante za. E as që dëshironte me i pa. Rrinte e strukun dhe e mbulueme mirë në shtrat, tue mendue për mijt, për lojën e tyne të neveritshme. Ishin shum. I dukej si të kishin ardhë të gjithë mijt e qytetit në dhomën e saj të vogël, që kishte vetëm nji dritare, ndërsa kjo nuk dinte çka me ba me gjithë ata mij, si me shpëtue prej tyne. Aso kohe, në të vërtetë, gjithkund kishte mij dhe njerzit ankoheshin paprâ prej tyne, por megjithate i dukej se në dhomën e saj kishte ma shum se kudo. Sa krijesa të përdreqta ishin! Çka

nuk bajshin! Tanë dhomën ia filliqshin. Sa herë fillojshin lodrimin e vet të zakonshëm kjo thoshte me vehte: „Filloi kontrollimi!" Dhe, njimend, fillonte. Ata ndëgjoheshin në çdo skutë. Hypshin mbi tavolinë, shetitshin nëpër dritare, luejshin nëpër shtrat, mbi te, ndëgjoheshin nëpër dollap (kah hyjshin, a thue mbrenda në sirtarët e dollapit, ku kjo mbante ushqimin, të cilin të nesërmen nuk mundte me e pa me sy), i ndiente mandej tue rrapllue nëpër dollapin e madh, ku brejshin petkat — fustanet, kombinezonat, brekët dhe çdogja tjetër, që gjejshin. Brejshin petkat, që nuk mundej me i veshë ma pa i la e pastrue mirë dhe pa i arnue. Ishte e pafuqishme kundër mijve të damshëm, të cilët i kishin sjellë nji frigë e shqetsim të pakufijshëm. Kjo atëbotë kishte me dhanë çdo gja — vetëm të shpëtonte disi prej gjithë atyne mijve të mallkuem. Ata e ndiqshin kudo dhe kudo do ta gjejshin edhe sikur t'i ndërronte banesat për çdo natë. Kushedi sa banesa kishte ndërrue, por gjithnji kishte hasë n'at rrapllimën e tyne, e cila nuk e lente me ba asnji sy gjum. Ata ishin të tmershëm. Tash iu kujtue sidomos nata, kur lëvizjet e mijve, cijatja e tyne, tanë ajo zhurmë e thekshme, kishte qenë trishtuese ma shum se kurrnjiherë. Iu kishte dukë se dhoma e saj e vogël — vetëm me nji dritare — kishte qenë e mbushun me mijë ma shum se kurr deri atëherë. Lodrimi i tyne s'kishte pasë mbarim. Njimend, iu kishte dukë se do t'ia brejshin edhe veshët! Dhe, në nji çast, kur gota ishte rrëxue prej tavolinës në dysheme, vrik ishte shplue dhe kishte brof në kambë dhe shpejtazi, me nji dorë, kishte marrë këpucët, kurse me tjetrën — fustanin. Tue zgjedhë rrugën ma të shkurtë, kishte vrapue kah dritarja — kishte këcye jashtë, në kopsht. Kur ishte qetsue pak, kishte ndie dhimbje në thembrat e kambës. Ishte zapullimë. Qielli ishte i errët. Vetëm herë-herë ndëgjohej larg ndonji e lehun qeni. Kurrgja ma tepër. Merrte frymë randë. Ishte e lodhun prej mijve. Mandej kishte fillue me ecë ngadalë. Kishte shikue dy a tri herë anash dhe pastaj kishte nxitue. Ishte largue prej dhomës, ku ende vazhdonte loja e mijve të neveritshëm.

— Ku t'u kujtuen mijt!

— Si mos me m'u kujtue, kur ata kanë dashtë me t'i hangër veshët. E, pra, veshë ma të bukur se ti, s'ka asnji femën.

— E teprove.

— Ashtu më dukët mue.

Ai u kthye, u çue pakëz dhe iu afrue. Kjo ndjeu afër veshit frymën e ngrohët të gojës së tij.

— Rri urtë.

Dhambët e tij ia gicilojshin veshin.

— Rri urtë.

Ai e largoi pakëz kryet dhe e mbështeti njanën dorë në cepin e krahut të saj.

— A thue, sa do të zgjasi kjo qetsi?

Ia shtrënguante ngadalë cepin e krahut.

— Matanë lumit janë ballistët.

— Po, matanë lumit.

— Çka mendon ti për ballistët?

— Çka mendon ti për mijt?

Natë. Hana dilte nganjiherë prej reve dhe lëshonte dritën e vet të zbetë, e cila zhdukej shpejt. Të dy shikojshin hijet e mëdha të patrajta të kaçubave matanë lumit, në bregun tjetër. Ishin t'errta.

Dikur, ky e hoqi dorën e vet prej cepit të krahut të saj dhe ia paloi mbi dorën në bar. Ajo nuk lëvizi. Rrinte e qetë nën dorën e tij. Edhe njiherë e afroi kryet, e afroi gojën e vet te veshi i saj. Ajo nuk i tha kurrgja. Edhe njiherë e giciloi at vesh me dhambët e tij. Ajo, përsëri, nuk i foli, por e largoi veshin dhe vrik u kthye me fytyrë kah ky. Çuditshëm e shikonte.

— Çka ke?

— Kurrgja.

— Diçka ke.

Vërejti se si ajo e kafshoi buzën e epërme.

— Trego!

— Hëm...

Nuk e ndante prej tij at shikim të çuditshëm. Qysh para dy javësh kishte ndie nji peshë të re në barkun e saj. Deshti me i thanë se tash e tutje nuk ishte vetëm. Deshti me i thanë se tash ai nuk bisedonte vetëm me te, sepse para tij ishin dy vetë. Por, mendonte, s'ishte koha me i thanë. Vetëm lumi i ndante prej atyne në bregun tjetër. Edhe qetsija. At lum duhej me e kalue, at qetsi duhej me e thye gjatë asaj nate. Ma mirë me pritë mbarimin e betejës dhe, në gëzimin e katundarëve për çlirimin e katundit të tyne, edhe kjo me e gëzue këte. Atëherë do t'i tregonte, me siguri. Tash, nuk dinte a bante mirë apo jo, por, tekembramja, përnjimend nuk dinte si me i tregue.

Me të vërtetë, ajo shtymje e ditës, ai ngurim i dukej qesharak, por nuk mundej me e zotnue.

— Tregomë, çka ke?

Iu duk shum ma e nxehtë dora e saj në dorën e tij.

— Kam njifarë frige.

Heshtën për nji grimë herë. Si duket, ai kishte pritë nji përgjegje tjetër. Megjithate, nuk dukej se e ndiente vehten të zhgënjyem. Ai, madje, edhe buzëqeshi.

— Ehë, po thue se ke frigë. Prej kujt?

— Paj, nuk dij, Po ndiej njifarë frige.

— Ehë, njifarë frige po ndien?

— Nuk dij si ta quej ndryshe. Ky terr, ai breg atje, edhe hana që po duket e zhduket, ato kaçuba t'errta matanë dhe mandej kjo qetsi e randë... të gjitha këto po më duken disi jo të zakonshme.

— Jo të zakonshme...

— Njimend e kam!

— Nuk mohova gja. Por...

— Por?

Nji heshtje e shkurtë zotnoi ndërmjet tyne. I paloi dy duert në supat e saj. Matej me i thanë diçka.

— Por... ti je femën e mrekullueshme!

Në dritën e hanës, aty nën shelnje, nguliti shikimin në sytë e saj. Por, ata ishin gadi të mbyllun, sepse ajo e kishte rrëxue shikimin e vet. Rrinte pa lëvizë fare. Dukej e hutueme. Ky me njanën dorë ia përkëdheli faqen e majtë ngadalë, butsisht, thuese prekte diçka të kushtueshme, tepër të kushtueshme. Edhe ajo ishte e nxehtë.

— Shiko, xixëllojat! Nji, dy, tri xixëlloja.

Ajo hapi ngadalë sytë. Pa tri dritza në hapsinë.

— Prej nga, athue, e marrin dritën xixëllojat?

— Xixëllojat e kanë dritën në trupin e vet. At dritë ua falin tjerëve.

Ajo shikonte xixëllojat, fluturimin e tyne të ndritshëm në hapsinë. Ai shkëlqimi i syve të saj e tërhoq pamasë. Shkëlqimi. Sytë. E, pra, ishte heshtje, të cilën asnjani nuk dëshironte me e trazue. Paloi kryet në krahnorin e saj. Ndjeu se si ajo ia përkëdhelte flokët. Ky ndëgjonte të rrahunit e zemrës n'at krahnor. Mandej deshti me e ndëgjue tanë trupin e saj. Prandej kryet i rrëshqitte prej krahnorit; i rrëshqitte teposhtë, andej kah barku i saj, ku, ma në fund, u ndal. Ajo vazhdimisht për-

këdhelte kryet e tij, kurse ai, herë mbas here, pështëritte dhe puthte barkun. Tretën në ndiesi e mendime. Notojshin nëpër botën e tyne dhe nëpër nji hapsinë, në dukje të parë, të paskajshme. Hapsinë, ku s'kishte kurrfarë sinjalesh për të rregullue komunikacionin. Aty të gjitha automjetet zhvillojshin nji shpejtësi të madhe. Aty vlonte nji zhurmë e përgjithshme. Ndihej aty buçitja e nji diçkafi të tmershëm, që linte mbas vehtes gjurmat e veta të kuqe. Gjurmat e veta të gjata e të kuqe. Ushtimë. Krisma pushkësh. Të shtime mitralozash. Kurse trenet, trenet fugojshin, fugojshin tue zhvillue nji shpejtësi të hatashme — nji mijë kilometra n'orë. Errej e zdritej. Trenet plot me topa, trenet plot me pushkë, trenet plot me mitraloza, trenet plot me plumba, bomba, granata udhtojshin nëpër at hapsinë, tue zhvillue nji shpejtësi të hatashme — nji mijë kilometra n'orë. Rrëmujë. S'kishte kurrfarë sinjalesh për të rregullue komunikacionin. Ushtimë e tmershme. Kushedi sa aeroplanë të shurdhojshin. Bombat. Plot kamiona, trene, anije me ushtarë. Në hapsinë kishte plot njerëz — të gjallë dhe të vdekun. Tanksat. Mijt. Ah, mijt e flliqtë! Sinjalet ishin çrregullue. Gjendje kaotike në komunikacion. Kaos. Flakë. Zjarr. Çdo gja digjej. Kllovnat qeshnin. Mijt këcejshin. Dikush qante. Vajtonte. E trenet zhvillojshin shpejtësi të madhe — nji mijë kilometra n'orë. Edhe kamionat, edhe të gjitha automjetet fugojshin. N'at hapsinë. N'at hapsinë, ku ishte edhe ky, ku ishte edhe ajo, ku kishte lindë edhe ajo peshë e re në barkun e saj. N'at hapsinë ishte pesha e re në barkun e saj. N'at hapsinë, ku kishte flakë, ushtimë, ku ishte gjendja kaotike në komunikacion. N'at hapsinë ishin këta. Aty ishin edhe mijt. Ah, mijt e flliqtë!

— Fushqeta mbi lum!

— Si asht?

— E blertë.

— Koha asht.

U çuen në gjuj. Atje ma nalt dikush hyni në lum, sepse u ndëgjue zhurma e ujit, e cila ishte krijue ndoshta nga pakujdesija e atij, që tash kishte sharrue në lum gadi deri në fyt. Mandej, aty-këtu, në syprinën e ujit, u panë edhe disa tjerë, sepse nji fushqetë i zbuloi me dritën e vet. Në heshtje, iu afrue edhe ky buzës s'ujit.

— A e din, a e din ti se kur duhet me shti? A e din edhe se kur duhet të hyjsh në lum? Mos u ngut. Puno me mend. Kqyr, mos i ngatrro fushqetat.

— Ti gjithmonë je në vijën e parë sulmuese të frontit.

— Dikush duhet të jetë në vijën e parë.

— Rueju!

— Rueju?! Paj, as unë nuk do t'i ruej ata matanë lumit.

Kjo heshti. Ai çoi pak dorën dhe luejti gishtat.

— Mirë u pafshim... Shiko, mos e shtrëngo barkun aq shum. Sëpaku, mos e shtrëngo para meje...

Ai hyni në lum. Ujin e çante ngadalë, pa zhurmë. Mbas pak s'u duk ma. Nuk vonoi shum dhe matanë, në bregun tjetër, u ndez zjarrmi. Qielli u mbush me fushqeta, me dritën e tyne, me ngjyra të ndryshme. Të dukej se je në pikë të ditës. Ishte ferr i vërtetë.

Nuk u takuen ma. Kjo e kërkoi gjatë, shum gjatë, por nuk u takuen ma.

I ZIU

Mbërrini deri te njifarë vendi dhe u ndal. Kahdo që i sillte sytë, haste në bardhësinë e borës që kishte ra dendun ditëve të fundit. Hoqi syzet e zeza dhe, ndërsa i fshinte me kindin e faqoletës, i lotuen sytë, sepse ata ia pickoi bukurija e bardhë. Disi iu lëbyrën sytë, nuk shihte mirë dhe çdo gja për rreth, ashtu si nëpër mjegull, i dukej e çuditshme. U ul. Iu ba se po ngrysej. Para vehtes shihte mirë njifarë tisi të murmë plot vrima në trajtë hojesh. Ato luejshin. Para syve të tij vallzojshin shum hoje. Shum. Shpejt. Dhe, dikur, ku me dijtë se si, të gjitha vrimat zunë me fluturue. Ato tash nuk u ngjajshin hojeve. Ishin miza. Para tij, pa kurrfarë rendi, fluturonte nji mori e tanë mizash. Pa zhurmë. Qetas. Sepse — nuk zukatshin. Qetsija për rreth nuk u trazue as atëherë kur nëpër tisin e mizave iu duk se pa nji kortezh të vogël. Pa mandej edhe nji qerre; në qerre — nji arkivol. Të gjitha këto i ngjajshin kortezhit, arkivolit dhe qerres që kishte pa në të dalun prej qytetit. Qerrja ishte e zezë, dhe arkivoli ishte i zi, edhe njerzit kishin veshë petka të zeza dhe, të gjithë ashtu, ishin drejtue kah vorrezat e qytetit.

Mirëpo, kjo pamje që shihte tash i dukej disi e shtangët, ndërsa ajo që kishte pa atje, lëvizte. Ky kortezh i dukej se ecte, por njiheri edhe se nuk ecte. Ky mendim e kaploi nga se i dukej se kjo pamje, ky kortezh, ky arkivol dhe kjo qerre që shihte nëpër mizat që s'ndiheshin, nuk do të zhdukej kurr para syve të tij. Aq ngadalë ecte. Por, megjithate, ky e shikonte me gjakftohtësi. Thuese nuk e trazonte aspak, e mund të thohej se ky e vërente ngapak edhe me andje, thue se i pëlqente. Çka? Ky njimend nuk e kishte të qartë se çka i pëlqente ashtu n'at pamje, që, në mënyrë të pakuptueshme, i dukej interesante, dhe, po në mënyrë të pakuptueshme, e përvehtësoi. Përkundër kësaj, nji gja iu ba e qartë: ajo e trulloi. Por, ky e dinte edhe

këte — se ajo që shihet nuk ishte tjetër, posë përcjellja e fundit e nji vdekuni. Çudi! Po çka kishte, pra, aty interesante dhe tërheqse? Ku me dijtë. Kësaj gjaje nuk i dha përgjegje edhe për arsye se ky, e këte asht mirë me e thanë, e ndiente vehten të lodhun e, nga lodhja, nuk ishte në gjendje me mendue aq hollë për të gjitha këto, për te, për kortezhin, për at qerren dhe për at arkivolin. Se sa shum ishte i lodhun, e kuptoi tash, i ulun në borë, në midis të kësaj bardhësije, nëpër të cilën kishte bredhë gjithë ditën e gjatë. Tash bora kishte mê, por, kur ishte zgjue heret, ajo bionte shum, kështu që, kur ishte kthye prej kopshtit në dhomë, ishte ndalë pranë dritares, kishte mbështetë brrylin në muer e kryet në dorë dhe, tue gogsit shpesh e tue shikue jashtë me shikim të përgjumshëm, kishte mendue mjaft gjatë: a me shkue në gjueti apo me provue me i dhanë fund punës n'at pikturën ma të re. N'ato çaste kishte ndie se ndaj këtyne dy gjanave ishte i ftohtë, por, mbasi ishte bindë se, po të rrinte në shtëpi, nuk do të mundej me ba gja me pikturën e vet, që ende kërkonte do punë, kishte shkue n'atelje për me marrë çiften, që e kishte fshi, pastrue e rregullue qysh para disa ditëve. Mandej kishte zie çajin, kishte mbushë termosin plot, kishte shkue prap n'atelje për me marrë gastaren e vogël me rrum dhe, mbasi i kishte marrë edhe disa cikrrime tjera, që i kishte futë në strajcë, ku kishte edhe disa konserva dhe pak bukë, ishte nisë për në gjueti. Por, ky e dinte se në gjueti nuk kishte fat, sikurse s'kishte pasë asnjiherë fat në lojën e tabllanetit, të cilën e luente gjithnji, edhepse humbte gjithmonë, prandej as që pritte që të kthehej në mbramje i ngarkuem me gjah. Ishte nisë, sepse nuk i rrihej kot në shtëpi. Tekembramja, kaherë mirrej me gjueti, i njihte mirë vendet ku mund të kishte ndonji gja të mirë për me e gjuejtë, kështu që në mëngjes shpresonte se nuk do të kthehej pa ndonji gja të vrame. Mirëpo, ky, gjithmonë kishte shpresue, sa herë që merrte çiften e bukur e nisej — kishte shpresue, por, tashma, kishte harrue se kur kishte gjuejtë herën e mbrame, ndonji gja, ndonji gja të mirë, me të cilën do të mundej me u lavdue para gjahtarëve tjerë. Kishte kalue bukur nji kohë e gjatë, ç'prej se kthehej duerthatë prej gjuetisë. Në raste të këtilla nuk shkonte fare në *Shtëpinë e gjahtarëve*, sepse atje nuk shkohet me strajcë të zbrazët e me u ba gaz në sytë e gjahtarëve, që i shesin lavd njani tjetrit për gjahun e vramë, tjerrin rrëfime për ate se si kanë gjuejtë, tue u dhanë atyne rrëfimeve at theksin që tjerëve u

duket i tepruem, por që në shumicën e rasteve, asht i vërtetë. Ky u shmangej atyne, nuk shkonte në *Shtëpinë* e tyne, sepse nuk i pëlqente aspak me u çuditë pse në tanë at mori gjuetarësh i vetmi ky të mos kishte fat në gjueti e të kthehej pa gjah. U largohej, dredhonte rrugën dhe shkonte drejt në shtëpi disi i zymtë dhe i vendosun që kurr mos ta prekë ma në jetën e tij çiften e mallkueme. Por, sa herë që kishte vendosë kështu, aq herë, në thellsinë e shpirtit të vet, nuk kishte mundë me e ndrydhë, me e shue shpresën se herën tjetër, kur do të shkonte përsëri në gjueti, sigurisht kishte me pasë ma shum fat, se, ma në fund, ndoshta, do të gjuente edhe ky ndonji gja të madhe. Ajo fije shprese, në çaste t'atilla e zbetë, mezi e ndijshme, por, prap e pranishme, vinte ma vonë gjithnji tue iu ba ma e fortë, gjithnji — si me thanë — vinte tue u bymue, tue ardhë e tue gufue, tue pushtue mbarë qenjen e tij aq shum, sa, para se të nisej herën tjetër, si sot, nuk kishte ma vetëm tingullin e shpresës, por kishte diçka ma të madhe se ajo, diçka që përnjimend e trazonte ngapak sikurse e trazonte sot në mëngjes.

Por, ky edhe sot gati nuk ka ndeshë gja. Vetëm njiherë, pak përtej lumit, kishte pa kah fluturojshin nëpër qiell nji varg patash t'egra, por ato kishin qenë aq nalt, sa nuk ia kishte marrë mendja me gjuejtë. E, pra, nëpër syprinën e bardhë të borës kishte vërejtë mjaft gjurma, dhe i kishte përcjellë, kishte shkue mbas tyne tue i ndjekë, por n'asgja nuk kishte hasë dhe, sikurse edhe herëve tjera, përsëri kishte përfundue se e mira e së mirës kishte qenë me pasë ndejtë në shtëpi e mos me u lodhë kaq shum. Disa herë i kishte shkue mendja me u kthye, por nuk ishte kthye. Kështu, prap, pakëz si me kokëfortësi, vazhdonte me i ndjekë të gjitha ato gjurma që shiheshin nëpër borë. Ecte ngadalë, kujdesshëm, me çifte të gatshme tue shikue me vemendje në tana anët dhe tue u mundue me qitasë çdo zhurmë dhe shushurimë. Mirëpo, përveç se kur rrokullisej herë-herë prej ndonji dege nga nji fashë bore, nuk kishte ndëgjue ndonji zhurmë tjetër të randësishme. Kah ecte, i dukej se shkilte nëpër njifarë deti qetsije, të cilin nuk e trazonte kurrfarë zani. Vërtet, ndodhte, madje jo rrallë, që të ndëgjonte krisma çiftesh, por ato ishin shum larg, shum larg tij dhe ato n'ato çaste jehojshin si zanet e çunave të gëzueshëm, që lahen në vende të strukta të lumejve, si ato zanet që ky kishte pasë rast me i ndëgjue kushedi sa herë tue ndejtë buzë lumejve e tue gjuejtë peshk me grep. Ato krisma të topituna ia përkuj-

tojshin edhe këtë lloj gjuetije dhe ky, n'ato çaste, papritmas, kthehej me mendime buzë lumit, ku e shihte vehten gadi tue u kotë me shkop në dorë. Shpesh herë kishte gjuejtë peshk me grep. Kishte ndejtë shum ditë me syze të zeza tue shikue penin e najllonit n'ujin e qetë. Peni i najllonit rrallë herë lëvizte; ky pritte që të dridhej fuqishëm e të ndiente se peshku e kishte gicë karremin. Interesant, kjo lloj gjuetije i pëlqente ma shum se gjuetija me çifte, edhepse, pra, kurr nuk kishte zanë ndonji peshk ma të randë se nji kilogram. Mbante mend se ma tepër se tri a katër herë kishte zanë peshk të randë nji kilogram, kurse herëve tjera kishte zanë ma shum peshq të vegjël, saraga njiherë, tue peshkue buzë lumit, ku kishte shum shelgje, nji peshk i madh ia kishte pasë dridhë fuqishëm shkopin e dorën por ky e kishte shtrëngue fort shkopin, dhe nuk donte me e lëshue për së gjalli. Por peshku, siguristh do të ketë qenë i madh, sepse ky nuk mundej me e tërheqë në breg. Nuk mundej, sepse nuk ishte edhe i stërvitun aq sa duhet për raste të këtilla. Në këso rastesh, e sidomos për njerëz të këtillë, duhen dy vetë — njani me mbajtë fort shkopin me penin e najllonit, kurse tjetri me u gjuejt n'ujë, me iu afrue peshkut e me e shty mjeshtrisht kah bregu. Mirëpo, ky gjithmonë shkonte vetëm në peshkim dhe zgjidhte vende të tilla, ku as rrezja e diellit nuk mundej me e gjetë aq lehtë. Pra, kishte qenë vetëm, pa kurrkend që t'i ndihmonte me e nxjerrë në zall peshkun, që i kishte ra në grep. Tue mos dijtë çka me ba, vendosi me e lanë peshkun të lodhej, të rraskapitej tue notue e tue u përpjekë me shpëtue prej grepit. Loja e peshkut zgjati shum — nganjiherë qetsohej, nuk lëvizte, palohej aq shum, sa as peni i najllonit nuk luente gadi aspak në syprinën e lumit. Por, mbas disa çastesh peshku fillonte me u vërvitë papritmas, hovshëm e si i çmendun nëpër ujë. Mirëpo, megjithse ishte syçelë dhe gjithnji e kishte ndërmend këtë dinakëri të peshkut, ndodhi që peshku e befasoi: në nji çast, ai, vrik ishte sjellë vërdallë nëpër ujë, aq me vrull sa ky, të thuesh, kishte vrapue nja pesëdhetë hapa me shkop në dorë buzë lumit — kaq fort e kishte tërheqë peshku, që ishte turr në drejtim të shelgjeve. Atje, nën ujë, ku me dijtë si dreqin, ishte ngatrrue keq peni i najllonit në rrajët e shelgjeve. Ky kishte hy n'ujë, me e zdrivillue penin, por kot ishte mundue. Deri në mbramje ishte përpjekë me ia gjetë disi fijen penit në rrajët e shelgjeve, por, ma në fund, mbasi

tanë ajo punë iu kishte dukë e pambarim, kishte heqë dorë dhe ishte kthye në shtëpi):

Peshkimi me grep i pëlqente ndoshta ma së shumti pse aty, tue pritë me ra peshku në grep, kishte nge me mendue sa të donte për pikturat e veta. Aty mendonte për ngjyrat, për ndonji pikë a vijë në pikturat që punonte, për randësinë e temës që i lindte tue peshkue. Humbte në mendime gjithfarëshe. N'ato burojshin fytyrat që do të pikturonte, thureshin motivet e ndryshme, që do t'u jepte jetë në pikturat e veta. Ky deri më tash kishte krijue shum piktura me motive që i kishin ardhë tue ndejtë i ulun buzë lumit, por asnjana prej tyne, e as tjerat, ende nuk e kishin tërheqë interesimin e ndokujt për me i ble dhe ekspozue në ndonjifarë saloni ekspozitash. Ato rrijnë të varuna ose të palueme me kujdes njana mbi tjetrën n'ateljeun e tij, ku çdo gjaje i vjen era ngjyrë. Rrijnë në heshtje dhe n'at heshtje ky i shikon me dhimbsuni, si gjana që nuk i interesojnë kujt tjetër, përveç tij. Hesht ky para tyne dhe për to nuk i flet askujt. I pëlqen me i shikue në heshtje ato piktura, të cilat, kështu i ka thanë njani, kanë nevojë për ngjyra ma të çelta, sepse kështu janë ma tepër se sa duhet të zhytuna në ngjyra të zeza, të murme, në ngjyra t'errta në përgjithsi. Por, këtij i pëlqejnë ato ngjyrat, që nuk i kishin pëlqye atij, dhe vetëm ato din me i përdorë ma mirë dhe ma me andje. Çdo pikturë e tij asht e punueme me ato ngjyrat e mbyllta e, ndoshta prej kësaj lind edhe ndiesija se n'ateljeun e tij nuk ka dritë aq sa duhet. Gjithmonë aty asht njifarë errsine e çuditshme, misterioze, pranija e së cilës nuk zhduket plotsisht as atëherë kur ndizet drita. Por, mu kët errsinë e don ky. Të gjitha pikturat, të mbështjelluna e të kaplueme prej saj, i duken edhe ma të bukura e ma t'afërta. Asht mësue disi me te dhe kujton se, pa at pamje t'errët, nuk do t'ishte në gjendje me punue kurrgja. Vetëm n'ateljeun e vet e ndien vedin shum mirë. Aty ndez cigaren dhe, tue lëshue tymin e duhanit që të tretet n'ajr, shikon nga larg pikturat e veta, në të cilat rëndom gërshetohen motivet nga gjuetija, peshkimi me grep. Ai, ateljeu e tërheq, dhe përherë, kur kthehet nga gjuetija duerthatë, shkon aty, mbyllet e nuk del për nji kohë të gjatë. Edhe sot kishte dashtë me u kthye disa herë atje nga kjo gjueti e pasuksesshme, por gjithnji e mashtrojshin gjurmat nëpër borë, të cilat i ndiqte, i ndiqte, por që s'ia çuen asnji gjah. A thue, ku ishin mëshehë që nuk dukeshin, madje, as lepujt? Për këte nuk mendonte

tash. Sepse, sytë, të cilët ia pickoi pak ma parë bukurija e bardhë kur i hoqi syzet e zeza për me i fshi me kindin e facoletës, i lotojshin. Këlkatset i çohen dhe lëshohen paprâ. Sytë e tij nuk munden me durue tanë këtë bardhësi të borës, që ndehet kudo rreth tij. I luejnë këlkatset si gjethet n'erë. Kur hapen — sheh njifarë tisi të murmë, errsinë. Kur lëshohen — errsinë, errsinë që shpohet thuese prej qinda gjylpanave të bardha, që i çfaqen e zhduken menjiherë. Cila orë e ligë e çoi me i heq syzet e zeza? Sytë i lotojnë. Pickimi i bukurisë së bardhë asht shum i fortë. Prej tij këlkatset i luejnë paprâ. Nuk sheh mirë. Errsinë, e nëpër errsinë përshkohet ai farë kortezhi, para të cilit ec qerrja. Lëshoi syzet dhe ndjeu frymën, fishkëllimën e saj t'egër, që përhapej kudo. Fryma e përkëdhel si me dorë, syprinën e borës, prej nga çohet n'ajr bora që pastaj derdhet si pluhun. Kortezhi ec. Edhe qerrja. E në qerre gjindet arkivoli. Duert e tij gozhdohen në çifte. Valon tisi i zi i nji morije mizash që fluturojnë pa zhurmë, sepse nuk zukasin. Kortezhi nuk shihet ma. Tash shihet vetëm qerrja dhe arkivoli. Në heshtje u zhduk edhe qerrja, por mbeti arkivoli. Arkivoli qëndron pezull dhe tash nuk ec, nuk lëviz. Ky shtrëngon çiften dhe bahet gati. Errsinë. Nëpër errsinë, nji fije shum e hollë drite përshkohet e bie mbi arkivol. Asht nji fije, që i përngjan vijës së hollë e të drejtë. As kjo vijë nuk lëviz. Tisi i mizave që nuk zukasin, luejti. Luejti hovshëm pa kurrfarë lidhje...

Nëpër syprinën e bardhë të borës rrëshqiti jehona e krismës së çiftes. Mandej çiften e rrasi në borë pesha e krahnorit të tij, që ra mbi te. Në borë u rrasën edhe syzet e zeza. Kryet e paloi në duer, Mendimi i parë, që i erdhi, ishte i lidhun me dëshirën e tij me dijtë pse gjuejti dhe kah gjuejti? Iu ba e qartë se n'at farë errsine kishte marrë në shej at fijen e hollë të rrezes së dritës, që kishte ra mbi at arkivolin. Mandej e kuptoi se kishte shti kot, n'ajr, kah qielli, dikah andej kah dielli.

A vritet dielli?

Ngadalë zu me çue kryet dhe me dro filloi me i heqë duert prej fytyrës. Nuk e shihte ma at tisin e murmë, tisin plot vrima, që iu çfaq, kur hoqi syzet e zeza. Shihte borën e bardhë, vetëm borën e bardhë. Diku larg, papritmas, pa diçka tue lëvizë. Ishte lepur. Mendoi edhe pak dhe, tue u çue, bani me za:

„Hëm..."

NJI PJESË E LINDJES

„O zot!", tha fare ngadalë pa i lëvizë buzët dhe, tue mbyllë sytë, iu duk se tashma me siguri nuk ishte vetëm — edhepse, pra, përveç tij, nuk ishte kush tjetër në dhomë, me përjashtim t'erës së kambëve dhe errsinës, që kishte veshë muret e ishte randue mbi qylymin e vjetër persian të shtruem në dysheme, të cilin ia kishte lanë gjyshi t'jatit e ky këtij. Erën e randë të kambëve (të cilën, ndoshta, e bante pak ma të fortë edhe ajo që vinte prej njifarë kënetze që ndodhej jashtë, aty pranë dritares së tij, ku ky gjithmonë hudhte pakot e zbrazta të duhanit dhe ndonji cikrrim tjetër të panevojshëm, që mandej zente me u kalbë n'ujin amull), nuk e ndiente, sepse, me te, kaherë ishte mësue, kështu që edhe habitej shpesh kur ndokush ia përmendte at erë, që për tjerët, s'ka dyshim, ishte e pakandshme, por që këtij iu kishte ba si diçka e rëndomtë, sa edhe nuk i kushtonte gadi kurrfarë randësije e kujdesi për t'u lirue disi prej saj. Ndaj errsinës, që kishte kaplue çdo send e kishte hy në secilën skutë të dhomës, ishte indiferent dhe nuk mendonte për te, kurse qylymi i vjetër tash nuk e tërhiqte, sepse nuk dëshironte me lidhë ndërmjet vedi në mendime të gjitha ato vija dredhake e lara të gjithëfarshme në syprinën e tij, që i kishte shikue aq herë. Tana këto i kishte lanë anash; rrinte i heshtun dhe i mbuluem prej qetsisë së thellë, nëpër të cilën shkilshin paprâ do hapa që vijshin nga larg, si me qenë tue u përvjedhë tinëz, por që ky e ndëgjonte fare mirë at majth.

Majthi i atyne hapave ishte i çuditshëm. I ndiente qartë tue ardhë, por nuk mundej me dijtë se të kujt ishin — hapat, prej nga vijshin. E, pra, rrallë i kishte ndodhë që mos t'i njihte hapat e atyne, që njiherë ma parë kishin trokitë në veshin e tij. I kishte mësue permendsh hapat e shumicës prej tyne, me të cilët ky ishte fis ose shoqnohej; i njihte ata simbas kumbimit

që lëshojshin dhe, posa i ndëgjonte, e dinte se kush ishte, se kush vinte, se — a ishte e shoqja, fqiu apo ndonji shok a mik, sepse të gjithë ata ecnin me hapa, që ky mundej me i dallue lare lehtë, me përjashtim të hapave të të birit që, nganjiherë, ndodhte që ta mashtrojshin. (Ai asht tue u rritë, mendonte ky për hapat e të birit, e atyne që janë tue u rritë, nuk asht lehtë me ua mësue hapin, sepse ai ndërron gjithnji te ata). Mirëpo, e tanë kjo tash nuk kishte randësi, mbasi përpiqej më kot me gjetë ndonjifarë ngjajshmënije ndërmjet atyne hapave që i njihte aq mirë dhe këtyne, që jehojshin në qetsinë e natës, që ky i prigjonte me vemendje ashtu i shtrimë në kokërr të shpinës në shtratin e ulët. Ishte i paaftë. Nuk mundej me u ra në fije. Kurr deri më tash nuk kishte ndëgjue majth të këtillë, që t'ishte kaq i pakandshëm, sepse ai majth, ata hapa, shkojshin tue u përshkue e derdhë nëpër tisin e natës si diçka që njimend ishte e pakuptueshme për këte, por që në vehte kishte edhe njifarë tingulli trishtues, që kurrsesi nuk e lente të qetë. Por, ai trazim, që ishte i paqartë, i pacaktueshëm — sepse në te ishin njazue edhe friga edhe kureshtja e që bashkë ishin shndërrue në nji ndjenjë të hatashme që e mbante pezull — edhe ma tepër e sillte në mesin e atyne pështpëritjeve të vazhdueshme të hapave të mëshehtë që ndëgjoheshin diku përjashta, edhe ma shum ia afronte ata hapa, at lojë, at zhurmë të tyne, e cila për ku me dijtë se për të satën herë ngjallte dëshirën me e dijtë se kush e shkaktonte. E n'at lojë, nëpër at zhurmë, herë-herë i bahej se ndiente edhe ndonji hap të njohtun. Por kjo gja nuk zgjaste shum — sepse, menjiherë, vijshin hapat tjerë të rij e të panjohtun, të cilët ia tretshin shpresën se jashtë mund t'ishte ndonji shok, shoqe apo i biri, që ndoshta kishte qenë kund me ndejtë dhe tash kthehej vonë. Në të vërtetë, në nji çast iu duk qartë se ndjeu hapin e tij. Iu ba kështu sepse i biri të vetmen rrapllimë që bante, kur vinte në shtëpi, ishte këcimi i tri shkallëve përnjiherë dhe pushimi i shkurtë. Vetëm mbas nji këcimi dhe pushimi të këtillë, gjatë të cilit edhe pështynte dikah, vazhdonte me ata hapat e vet të lehtë që, rëndom, ishin të shpejtë. Edhe tash, kur iu kishte ba se kishte ndëgjue të birin, ishte përsëritë e njajta gja: edhe këcimi i tri shkallëve, edhe pushimi, edhe vazhdimi i ecjes me hapa të lehtë, por nuk kishte ndëgjue të pështymen, gja e cila nuk i dha aq shum shkas me dyshue, sepse kishte gjasë, kështu mendonte, mos të ketë ndëgjue të pështymen, sepse n'at çast pushimi ia kishte

pasë tërheqë vemendjen njifarë zhurme e papritun dhe e parandësishme (prej lëvizjes së lehtë të krahut, si duket, batanija kishte rrëshqitë anash, kështuqë skaji i saj kishte shty e rrokullisë në dysheme kutinë e duhanit dhe kutinë e shkrepsave, që i kishte pasë lanë në mbramje afër përkresës). Tekembramja, at hov ndoshta edhe nuk ka pështy, prandej edhe ky qe gati mos me e marrë parasysh këtë cikrrim.

Mirëpo, ata hapa, për të cilët mendonte se janë të të birit, nuk ndaleshin. Ata ndëgjoheshin paprâ. Nuk qetsoheshin. Gjithnji ishin t'atillë — të lehtë, të shpejtë. Ata edhe u shkrinë dikur në hapat tjerë, në shum hapa tjerë, në hapa që gjithnji e ma tepër shtoheshin, kurse majthi i tyne mbushte çdo vend, hapsinën. Tue i përgjue në shtrat, ashtu i shtrimë dhe symbyllun, herë-herë, fitonte përshtypjen se kushedi sa njerëz shetitshin aty pari, pa nxjerrë asnji fjalë. Nganjiherë i shkonte mendja se të gjithë ata ishin tubue si me pasë ardhë për të vorrosë diken, prandej edhe heshtnin, prandej edhe vetëm ecnin dhe bajshin zhurmë vetëm me hapat e tyne, sepse njerzit në vorrime ma së shumti heshtin dhe rrijnë tue plakë në vetvehte kujtimet e tyne për të ndjerin. Por, gjithnji nuk ndëgjoheshin ata hapa të ngadalshëm, të qetë, të matun; kishte çaste kur ky ndëgjonte ritmin e shpejtë të hapave, aq të shpejtë, sa ma ajo zhurmë jashtëzakonisht e neveritte. Nuk dinte a ishte vrapim apo ndonjifarë vallzimi. Kur i dukej si vrapim — atëbotë ia çonte mallin mu sikur ndëgjonte trokun e kushedi sa kuajve në vrapim nëpër ndonji rrafshinë. Kur i dukej si vallzim — atëbotë ia shkonte mallin mu sikur ndëgjonte rrigën e shiut n'arën e kallamoqit, t'asaj rrige shiu që në fillim asht e lehtë, por që ma vonë vjen tue u ba gjithnji ma e rrëmbyeshme, kështu që pikat, kur përpiqen me gjethe e trupna kallami, kërcasin e çojnë stërpika kahmos. N'ato çaste ishin kaq hapa t'imtë, por të dendun, të shpeshtë, hapa që dikur ishin shndërrue si në tiktak të rregullt të ndonjifarë ore të madhe (sa ishte ora?), që jehon madhnisht në qetsinë e thellë, që nuk e trazon gja tjetër. Por, kjo valë e re hapash i dukej shum ma e randë se gjithë hapat tjerë, që kishte ndëgjue deri atëherë; i ndiente tue iu afrue gjithnji e ma tepër dhomës së tij. Ky tkurrej në shtratin e vet, skaj dritares në dhomën me mure të veshuna prej errsinës, randue edhe mbi qylymin e vjetër persian — kujtim i gjyshit dhe i t'jatit — që e ruente si dritat e syve mos me ia prekë e marrë ndokush. Kurse hapat afroheshin. S'donte

mend, ata me të vërtetë afroheshin kah dhoma, hapat që ishin ma të randë se gjithë hapat tjerë që i kishte ndëgjue tue lodrue tanë natën e lume. Ata afroheshin. E ky tkurrej në shtratin e vet, prej nga përhapej era e randë e kambëve të tij, të cilën ndoshta e bante pak ma të fortë edhe era që vinte prej asaj kënetze, ku ky kishte zakon me i humbë pakot e zbrazta të duhanit dhe ndonji cikrrim tjetër të panevojshëm që mandej kalbej n'ujin amull. Afroheshin. Ata. Hapat. Hapat vijshin. Kurse ky donte që kurr mos të vijshin ata hapa, që tash kishin zanë edhe me ushtue, e ajo ushtimë e tyne e kishte tmerue jashtëzakonisht shum, sepse tash nuk ishin vetëm jashtë, por edhe mbrenda në dhomë, ku derdhshin ushtimën e vet. Ata edhe ushtojshin edhe ishin tiktak i ndonji ore të madhe (sa ishte ora?), por kumbojshin edhe si kumbonët ma të mëdha të botës. Dhoma ishte plot me ushtimë dhe plot kumbim kumbonësh, e kësaj ushtime e atij kumbimi i jepte takt të mrekullueshëm ai hap si tiktak i orës (sa ishte ora?). Ai hap? Tash vetëm nji hap ecte drejt tij. Nji. Ky, ashtu i shtrimë në shtrat, nuk e shihte, por e ndiente si i afrohej. E ky tkurrej. Nji hap ecte drejt tij. Nji. Tjerët ushtojshin dhe e përcillshin me kumbimin e kumbonëve ma të mëdha të botës. E ndiente si i afrohej. Ishte hap njimend madhështor. Nuk e shihte, por e ndiente. E ndjeu edhe kur iu afrue ma krejtësisht dhe, instinktivisht, tash, shtriu dorën kah dyshemeja dhe rrëmbeu skajin e qylymit të vjetër persian. Nuk mundi me e mbledhë tanë at qylym të vjetër plot vija dredhake e lara të gjithfarshme, sepse ndjeu se hapi hypi në shtratin e tij. Megjithate, i shkoi për dore me u mbulue me nji pjesë t'atij qylymi. Dhe — kaq. Hapi mandej zbriti prej shtratit, ku tash nuk lëvizte gja e gjallë. Hapi eci dhe iu bashkue shoqnis së hapave tjerë, kurse në shtrat mbeti ky që në grushta kishte shtrëngue skajet e qylymit të vjetër persian plot vija dredhake e lara të gjithfarshme, ngjyrat e së cilave i kishin zbe motet dhe stinët e kalueme.

Hapat ndëgjoheshin edhe si tiktaku i ndonji ore të mrekullueshme (tash ishte mëngjes dhe dielli shkëlqente për bukuri), edhe si kumbimi i fuqishëm i kumbonëve ma të mëdha të botës.

ZJARMIJA

Thuese për rreth saj tash ishte rrallue ajri: gojën e mbante hapun në mënyrë të çuditshme, mirrte frymë disi shpejt, kurse këlkatset ia kishte randue njifarë peshe e padukshme, nga e cila, në këto çaste, jo vetëm që nuk mundej me ikë, me u largue dhe me shpëtue, por mendoi se ajo peshë zmadhohej gjithnji edhe prej atij fërkimit të flokëve të dendun dhe ledhatimit që e ndiente herë-herë nëpër qafë. Vapë. Ndjeu sikur dikush derdhte si nëpër sitë në mbarë trupin e saj ranën e nxehtë përvluese (tanë kjo ndodhte buzë lumit të gjanë e të thellë, ku, pak ma parë, mbi syprinën e lëmuet, atje diku afër harkut të bukur t'urës, që lidhte të dy brigjet, kishte pa disa vetë tue notue). Ma vonë kjo ndiesi e kaploi krejtsisht, kështu që iu duk se asht kah ndëgjon edhe at shushurimën e lehtë t'asaj ranës që, ashtu, tue u derdhë ngadalë mbi te, sigurisht do të dukej si ndonji pëlhurë e hollë dhe e tejdukshme, nëpër të cilën, sikur të shikonte, çdo gja do t'i dukej e përhimtë. Por, kjo nuk shikonte. Sytë i mbante mbyllë (do rrypa drite të fuqishme i çfaqeshin paprâ, do shirita drite që hove-hove bashkoheshin njani me tjetrin, tue sajue kështu njifarë shkëlqimi të paspjegueshëm, njifarë vezullimi të përcjellun prej do kumbimesh të paqarta, fare të turbullta), kurse qafa, thuese, i zgjatej gjithnji ma tepër. Kjo ndodhte përshkak se mjekrra e saj përpiqej vazhdimisht me u largue dikah nalt, dikah përpjetë kah qielli. Gjatë tanë kësaj kohe vetëm disa herë i luejti sakaq arrza e fytit e, vetëm në nji çast, papritmas dhe, ku me dijtë pse, i vetoi ndërmend ajo rrota e vagonit, e nji vagoni të kush e din çfarë trenit, rrota e vjetër që e kishte pasë pa në nji grumbull hekurash pak ma andej nji binari të stacionit hekurudhor, kur kishte pasë kalue njiherë andej pari. Ajo, sigurisht moti e lanun aty, ishte krejt e ndryshkun prej shinave. Në tanë ate ishte

mbështjellë njifarë korje e hollë, që ishte e kuqe dhe vende-vende e plasaritun. Për rreth saj kishte edhe shum hekura tjerë të vjetër, që ishin të shtrembët dhe të paluem aty pa kurrfarë rregulli. Iu kujtue mandej se edhe rrota, se edhe gjithë hekurat tjerë kishin qenë të laruem prej do piklash të bardha — glasash të pulave e të shpezëve tjera — përveç asaj copës së vjetër të hekurit, që atëherë, kur kjo kishte qenë tue shikue n'at vend, dy puntorë e kishin pasë fërfllue aty. (Thellë i mbetën në kujtesë damarët e mufatun dhe muskujt e frymë t'atyne dy puntorëve, të cilët, ma parë e kishin përkundë hekurin nja dy a tri herë e, pastaj, e kishin hudhë. I bie ndërmend edhe ajo zhurma shurdhuese që kishte pasë krijue copa e vjetër e hekurit, kur kishte ra mbi hekurat tjerë: të gjithë ishin përpjekë, shkundë, dridhë e, nga ajo përpjekje e tyne, ishte çue edhe tanë ajo rropamë e madhe, nga e cila kishte pasë mbetë tue u dridhë n'ajr vetëm njifarë jehone, që ishte shue krejtsisht nji grimë herë mbas çastit kur ma secili hekur kishte pra së lëvizuni dhe së dridhuni. Asht çudi si iu kujtue aq mirë edhe ajo buzëqeshja e kandshme e atij puntorit të gjatë e shpatullgjanë, buzëqeshja që kishte shpërthye në buzët e tij mbasi ishte lirue prej barrës, mbasi kishte pështy duqin e cigares dhe mbasi kishte rrehë shuplakat me qëllim që të shkundte pluhnin prej duerve). Por, nuk kishte ndejtë gjatë pranë atij grumbulli, sepse bante nxehtë dhe kaq fort e kishte mundue pisku i vapës, sa s'iu kishte pritë të strukej në ndonji hije. Si në kllapi ishte largue prej atij vendi, tue bajtë në kujtesë tanë at grmbull fundrinash që sigurisht do të dërgoheshin në ndonji fabrikë për t'u përpunue, at grumbull ku kjo kishte dallue mbi të gjitha at farë rrote të vjetër, që tash aq papritmas iu çfaq përpara. Mirëpo, tana këto që, gjatë disa çasteve, iu çfaqen në mënyrë aq të qartë, tash filluen me i humbë trajtat e veta, me i humbë ngadalë. Ato filluen tash me u shndërrue në diçka që i ngjante njifarë shkume — edhe rrota, edhe ndryshku i saj, edhe hekurat tjerë plot glasa, edhe ata dy puntorët, pështymja e duqit, përkundja e copës së hekurit — të gjitha, të gjitha u shndërruen në shkumë, që kishte sy të panumërt vizllues, sy flluskash që shuheshin e përtriheshin pajada. Ato tash e kishin kaplue, e kishin mbështjellë të tanë dhe në mesin e tyne nuk e ndiente vehten aq keq, sepse tanë ajo shkumë e përkëdhelte butsisht. Ata sy të vegjël të flluskave vizllojshin në mënyrë të jashtëzakonshme. Kjo i ndiente kah i rrëshqitshin nëpër mbarë

lëkurën e saj. Ia miklojshin çdo pore të trupit. Ishin në çdo pjesë të trupit të saj; ishte e rrethueme kahdo prej tyne, kahdo — ishte e zhytun e tana n'at shkumë, n'ato fluska, n'ata sy të zbrazët ndriçues të fluskave të shkumës. Ajo tash rritej, rritej e bahej gjithnji ma e madhe, gjithnji ma e dendun. Krahas me fërkimin e asaj shkume, andej kah qafa dhe supat ndiente edhe do dhimbje që kur e përshkojshin, i dukeshin taman si kafshime. Në fillim, kur shkuma ende nuk ishte aq e madhe, kur posa kishte nisë me gufue dhe me u ngjitë ngadalë nëpër trupin e saj, ato nuk i ndiente, edhepse pra atëherë e ndiente fare mirë at takimin e lëkures së qafës dhe të supave me diçka që ishte si tul, si tul i fortë i buzëve që përputheshin fuqishëm me lëkurën. At përputhje e shtypje e kishte pasë ndie disa herë edhe në buzë; tulin e fortë t'atyne farë buzëve e ndiente edhe tash. Por posa ndiente se qafa dhe supat i ishin takue me at tul, menjiherë pastaj ndiente edhe at dhimbjen që vrik e përshkonte, që e therte fuqishëm dhe që për nji çast të shkurtë e kthillte. Edhe në çaste të këtilla kjo e ndiente për rreth tanë at shkumë, tanë ato flluska me sy të panumërt, por që nuk i dukeshin ma të kandshme. N'at të kthjellun tanë kjo ishte gadi pa kurrfarë bukurije. Sepse e kuptonte se çdo gja ishte krejt si herëve tjera, si shum herëve tjera të kalueme: edhe shkuma, edhe flluskat. I bahej e qartë se çdo gja e kishte pa njiherë ma parë. Të gjitha i dinte permendsh: e tanë kjo, në shumicën e rasteve fillonte si lojë që kishte për qëllim me shkaktue zjarmi sa ma të madhe në tanë trupin e saj. Kjo zjarmi, rëndom, fillonte me at fërkimin e flokëve dhe, hove-hove, ledhatimin e qafës. Mandej vinte ajo — shkuma, vinte dikah prej gishtave të kambëve, prej nga përhapej përpjetë trupit. Përhapja ishte e ngadalët dhe kjo e dinte se kah do të kalojë çdo hap i saj që ma të shumtën e shkilshin nëpër bark dhe krahnor. Hapat e saj të lehtë e të shpejt që, tash në kohët e fundit, kalojnë gjithashtu lehtë e shpejt, edhe tash janë tue shkelë nëpër bark dhe krahnorin e saj, që nuk asht i fortë ma, si dikur. Dikur çdo gja ishte ndryshe: shkuma nuk përhapej ngadalë, por e kaplonte menjiherë, ashtu vrullshëm, shkuma, që kjo mezi pritte me e mbështjellë, sepse ishte për te diçka magjike, diçka tejet magjike, shkuma ku kjo e ndiente vedin aq mirë, shkuma që e mahniste me ata sytë a panumërt të flluskave të saja që, atëherë i duket ishin shum ma të bukura, sepse shkëlqejshin ma tepër, sepse ishin me shum ngjyra, sepse ishin flluska me të gjitha ngjyrat që

ekzistojnë — kështu i duket kësaj e, ndoshta, edhe kështu do të ketë qenë. Atëherë ishte e plotë, e shëndoshë si drenushë dhe me krahnor të fortë, që nuk ishte si ky që duket si me qenë i thithun. Atëherë nuk ndiente as dhimbje nga kafshimet, për të cilat nuk ka mendue, sepse ishte krejtsisht e rrëmbyeme prej dëshirës që ajo shkumë të jetë sa ma madhështore dhe të zgjatte sa ma tepër. Njimend, nuk ka dëshirue gjithmonë kështu; mund të thohet se ka pasë frigë nga ajo shkumë e parë, për të cilën nji shoqe i kishte tregue aq shum rrëfime fantastike, por nga e cila prindët e saj përpiqeshin me e ruejtë me çdo kusht. Mirëpo, at frigën e saj ia kishte pasë mundë gjaku i nxehtë dhe kureshtja për ta shijue e njoftë at shkumë, kah e cila e kishte pasë shty edhe njifarë nevoje e paspjegueshme, që kishte pasë zanë me e bre përmbrenda. Dhe, për te asht e paharrueshme ajo shkuma e parë, me të cilën u përqaf në nji pishnajë (i kujtohet: asaj dite n'at pishnajë kishte pasë zotnue nji heshtje e thellë, kurse qielli kishte qenë pa asnji re. Heshtjen dikur e kishte pasë thye njifarë cërcërime e ambël, që e kishte pasë mbushë pishnajën. Ajo cërcërimë e kishte pasë dejë pa masë). Kësaj nuk i kujtohet aq mirë fillimi i atij përqafimi, sepse çdo gja kishte ndodhë shum shpejt: kambët kishin pasë nisë me iu djegë si në prush, mandej si në prush kishte fillue me iu djegë edhe barku, edhe krahnori, edhe supat, qafa dhe flokët. As vetë nuk e din se si e kishte pa vehten të zhytun aq shpejt në njifarë shkume, që kishte gufue aq vrullshë prej dikah. Kishte pa edhe shum flluska, sy të panumërt flluskash. Nga ngjyrat e shumta të flluskave të ndritshme, që shkriheshin njana me tjetren, ishin formue edhe nji mori ylberash. Kjo kishte pasë provue me i kapë të gjithë ata ylbera. Por, ata ikshin prej duerve të saj, sepse i shtyjshin përpjetë valët e reja të shkumës, e cila në shum vende ishte e kuqrremtë. (Nuk i bie ndërmend a kishte qenë pranverë shum e hershme apo vjeshtë e vonë. Vetëm kjo i kujtohet shum mirë: kapota e saj e re, mbi të cilën kishte qenë e shtrime bukur do kohë. Kur ishte çue, kapota kishte qenë krejt e ndrydhun dhe shum e përlyeme. E kishte pastrue e hekurosë të shoqja e saj, që i tregonte gjithnji ato rrëfimet e veta fantastike. Pastaj kishte shkue në shtëpi, ku e kishte gjetë nanën tue tregue për Zojën e Bekueme, e cila, në mënyrë të papërlyeme, kishte mbetë shtatzanë). Ata ylberat ishte mundue me i kapë edhe njiherë tjetër në banjon e qytetit. Atje kishte pasë shum avull, atje kishte qenë nxehtësi e madhe. Aty

ishte krijue edhe ajo shkuma, edhe ata ylberat, që, prap, nuk kishte mundë me i kapë, sepse edhe kësaj here i shtyjshin përpjetë valët gjithnji të reja dhe të fuqishme të shkumës, e cila nuk ishte ma, n'asnji vend ashtu e kuqrremtë, si kishte qenë herën e parë. (Sikur përpara dhe, gjithnji, mandej, ma vonë, edhe atëherë kjo lahej në njanin prej tushave të rreshtuem në sallën e madhe të banjës. Nëpër avullin e dendun dhe ernat e ndryshme të trupave të njerëzve që laheshin aty, përshkoheshin tingujt e melodive të shum kangëve, që njerzit i këndojshin herë si me qenë tue murmuritë e herë tue u çjerrë pa fije turpi. Kjo për shum kohë këndonte ato vargjet e asaj kangës, që e pat ndëgjue disa herë në banjë: në zemrën ku mundesh me hy me siguri — mos shko; ajo të lidh, aty s'je i lirë, aty je në vetmi — ishte kuptimi i asaj kangës, që aso kohe ishte në modë). Ngjyra e kuqrremtë nuk u duk ma; dalngadalë filluen me u rrallue edhe ylberat e bukur, që i shifte n'ato shkuma, e të cilët përpiqej me i kapë. Ylberat e shkumave kurr nuk mundi me i kapë. Ylberat e shkumave gjithmonë i ikshin prej duerve. Edhe ata dikur u zhdukën Humbën. Nuk i shihte ma. Kjo gjithnji andrronte se do t'i shihte përsëri. Por, ata tretën dhe nuk u kthyen ma. Nuk i shihte. Shihte vetëm shkumën, shkumën e bardhë dhe zuni me i ndie kafshimet, si tash: shihte vetëm shkumën, ndiente vetëm kafshimet e, nganjiherë, i rrasej në vesh edhe ajo shushurima e ranës së nxehtë dhe përvluese, që i dukej se derdhej paprâ mbi trupin e saj (tanë kjo ndodhte buzë lumit të gjanë e të thellë, ku pak ma parë mbi syprinën e lëmuet të tij, atje diku afër harkut të bukur t'urës që lidh të dy brigjet, kishte pa disa vetë tue notue). Interesant, kah kishin shkue gjithë ata ylbera, kah? Nuk ishte indiferente ndaj kësaj pyetje. Përgjegja i interesoi pamasë. Mendoi për shkumën, për sytë e zbrazët ndriçues të flluskave të panumërta dhe për shejat, që i kishin lanë nëpër trupin e saj kafshimet, të cilat i kishin marrë shum gjana. Kafshimet i kishin marrë shum gjana — ia kishin gëlltitë ylberat dhe ia kishin thithë krahnorin. Ato ia kishin shterë edhe sytë, ua kishin humbë at shkëlqimin e gjallë të dikurshëm. Kafshimet, kafshimi, si ky tash që aq fort e theri e që mbrenda nji çasti të shkurtë ia solli përpara të gjitha kafshimet e deritashme. Iu duk se pa — kafshimet fituen krah. Fluturojshin nëpër hapsinë bashkë me sendet e plaçkituna asaj. Pa dhe ndjeu nji mori kafshimesh dhe iu duk vehtja e coptuem, e vjedhun. Njiherë iu duk vehtja krejt e vjedhun, kryekëput,

sepse iu duk se çdo gja ia kishin marrë me vehte kafshimet. Por, kur e ndjeu këtë kafshimin e ri, që e theri aq shum, e kuptoi se prap kishte mbetë edhe diçka, diçka që dëshironte ky kafshim me ia rrëmbye, por kjo deshti me e lanë, prandej edhe bani nji lëvizje të shpejtë me dorë — u rrotullue hovshëm përmbys (manash u derdh rana e imtë prej flokëve të saj), mbërtheu fytyrën me shuplaka dhe mandej balli iu palue në ramë (i vetoi ndërmend buzëqeshja e atij puntorit të gjatë e shpatullgjanë, të cilin e kishte pa pranë atij grumbullit të hekurave të vjetër, ku veçanërisht dallohej ajo rrota e vjetrueme e nji vagoni të kushedi çfarë treni, buzëqeshja që kishte shpërthye në buzët e tij mbasi ishte lirue prej barrës, mbasi kishte pështy duqin e cigares dhe mbasi kishte rrehë shuplakat që të shkundte pluhunin prej duerve).

Në largësi ndëgjoheshin zanet e notarëve, që mahiteshin tue u la. Kjo rrinte e shtrime në ranë, krejt e lodhun. Afër saj ndëgjohej frymëmarrja e shpejtueme e dikujt. Ndëgjoi: „Pse?!" dhe nji trohë ma vonë: „Pse?!" Nuk fliste. Heshtte me krye të paluem në ranë. Afër synit, hapi pakëz gishtat. Mandej, në bisht të synit, nëpër hapsinën e vogël ndërmjet gishtave, zu me shikue gishtat e kambëve të njeriut. Ata gishta, që kishin sharrue pakëz në ranë, ishin të mëdhej (thojt e tyne vizllojshin në diell). Përsëri ndëgjoi: „Pse?!" dhe mandej: „S'po kuptoj!" Kjo prap nuk fliste. Shikimi i saj erdhi deri nën gjujt e kambëve të njeriut. Ma nalt nuk mundej me e ngjitë. E as që donte. Bashkoi gishtat dhe ia ndërpreu rrugën shikimit të vet. Edhe njiherë u ndëgjue zani i atij njeriu, që murmuriti diçka, mandej ndëgjoi hapat e tij, që largoheshin. Dikur ndjeu edhe zhurmën që banë hapat kur kambët e tij shkelën n'ujë. Ndjeu mandej edhe shushurimën e rëndomtë, që shkaktojnë notarët me lëvizjet e matuna të duerve të veta. Tash ishte vetëm. U kthye në kokërr të shpinës, ndejti për nji kohë ashtu, mandej u çue, shkundi ranën prej trupit dhe pluhnin prej duerve dhe u nis kah ura që lidhte të dy brigjet...

NATA

Kur u rrëxue në gjuj, ende i lotojshin sytë kurse ballin kishin zanë me ia kaplue djersët. Pak ma parë kishte vjellë dhe tash, për disa çaste, e paloi faqen n'anën e majtë të setrës prej kadifeje, ku ma parë ndjeu njifarë freskije të kandshme, e cila nuk zgjati shum, sepse faqja e tij e ngrohi at vend. Ndjeu përsëri diçka të randë në fyt dhe nji grimë ma vonë, papritmas e kundër vullnetit të vet, trupi iu prir përpara, hovshëm dhe gadi sa nuk u plandos: tanë pesha e krahnorit të tij u mbështet në duer, që i shtrini shpejt dhe tash i dridheshin lehtas dhe nganjiherë përpak që nuk lakoheshin në brryla. Kollitej. Dejt e qafës i mufateshin, kurse pështyma e trashë, që ishte edhe e tharët edhe e idhët, iu përhap nëpër qiellzë dhe ia mbështolli gjuhën që ishte e mpime e që i dukej tash fare e padobishme. Ndjeu edhe se si kishin zanë me i rrëshqitë nëpër buzën e poshtme do jargë, do fije, shum jargë që nëpër mjekërr thuese ngrijshin nga fresku i natës dhe kështu sajojshin nji cipë të hollë, e cila i cytte dëshirën për me krue mjekrrën, por që këte nuk mundte me e ba, sepse nuk vendoste dot që tanë peshën e trupit të prirun përpara me e lanë të mbështetun vetëm mbi njanën dorë. Mirëpo, për at kruemje qesharake dhe ato jargë të ndotshme nuk ishte në gjendje me mendue aq fort, sepse therjet që ndiente në tamtha ishin të shpeshta e gadi të padurueshme. Ato i ngjajshin njifarë lloj tiktaku që përsëritej vazhdimisht në tanë at shushurimë, që ndiente në krye dhe që herë-herë ishte vetëm si ndonji zukamë e gjatë neveritse, që, në çastet kur kollitja e ngacmonte keq, i bahej se shoqnohej edhe prej do kumbimesh tjera, nji vargu kumbimesh tjera, me të cilat padiktueshëm përzihej edhe ndonji zhurmë që i përkujtonte gërhatjen e ndokujt në gjumë. Ajo, mandej, vinte tue u forcue gjithnji e ma tepër, kështu që, dalngadalë, tingujt zbuteshin,

kurse gërhatja shndërrohej në diçka tjetër, në diçka që i ngjante zhurmës që krijojnë kambzat e tavolinës, kur tërhiqet nëpër dysheme. Por, ky nuk dallonte vetëm këtë farë zhurme, e cila përcillej prej therjeve në tamtha. N'at shushurimë përplasej nganjiherë edhe zhurma që shkakton dërrasa, kur e hudh dikush në mesin e dërrasave tjera, mandej edhe tingujt e zanet e ndryshme. Njiherë iu duk se ndëgjoi fare mirë edhe zanin e burisë, dikur edhe zanin e violinës — zani i burisë dhe zani i violinës u mbytën mandej prej tingujve të pianos, që jehuen papritmas dhe, simbas mendimit të tij, pa kurrfarë lidhje e bukurije, por edhe ata tinguj u zhdukën. Në vend të tyne u ndëgjue vargu i nji kange banale, mbas tij iu duk se kumboi zani i kangtares dhe iu ba se ndëgjoi përsëri edhe vargun e nji kange tjetër, që nuk ishte banale, por e bukur, kurse mandej gjithë tingujt e zanet — çdo gja — u shkrinë në njana tjetrën dhe kështu u krijue përsëri nji zhurmë e madhe, të cilën përpiqej me e zotnue vetëm nji za burije, za i gjatë burije, za që dridhej e këtij i dukej se po vinte prej dikah larg, shum larg. Por, zani i asaj burije, që thuese thirrte dike, prajti në çastin kur iu duk se diku ishin cakrrue dy gota. Kjo i solli ndërmend edhe çastin kur kishte marrë edhe nji gotë mastikë dhe kur iu kishte tekë me shikue nëpër te: nga fundi i sallës, krejtsisht nga fundi i sallës së hotelit të vogël, kundruell të cilit asht stacioni hekurudhor, ku paprâ vijnë e shkojnë në katër drejtimet trenet e ngarkueme plot me udhtarë, nga kandi ma i skajshëm i sallës plot me mysafirë, tym duhani dhe erë alkooli nuk kishte mundë me dallue gadi kurrgja, sepse shikimi i tij përtej faqes së qelqit dhe mastikës kishte pasë hasë vetëm në do vizatime të paqarta e me ngjyra të gjithfarshe, rrjedhjen e të cilave e kishte ndërpre tekembramja thoni i gishtit të tij, që ishte palue n'anën tjetër të gotës. Edhe tash iu çfaq ai thue: nëpër gotë dukej i madh, pakëz i kuqrremtë e me nja dy a tri pika të bardha, kurse në skajet e tij kishte vërejtë edhe nji gjysmë rrethi të zi (ngjyra e zezë ishte llomi që kishte mbledhë maja e thonit, që kishte zanë me u rritë). Mbas thonit, befas iu kujtue ai gjuetari i panjohtun (me çifte krahaqafë) që kishte pasë shikue filxhanin e kafes, mandej iu kujtue si e kishte ndalë njiherë kamerierin, që ma parë e kishte pasë pyetë si i shkonte puna në tanë at tollovi dhe se a kishte kokëçamje me ndonji mysafir. Mandej e kishte pyetë se a kishte mundësi me ia sjellë edhe nji konservë sardelesh me pak qepë të grime e lang limoni; i kishte thanë ka-

merierit se dëshironte me e qirasë me ndonji pije që i pëlqente ma shum. Përsëri e kishte pyetë si i shkonte puna në tanë at tollovi, edhe njiherë e kishte lutë njerzishëm që të mos i harronte qepët e grime dhe langun e limonit, kurse në fund kishte dashtë me kuptue, pse orkestra ia kishte fillue asaj melodije që, simbas mendimit të tij, kishte qenë shum e mërzitshme. Si nëpër mjegull tash i pa edhe dhambët e vegjël të kamerierit, i cili i kishte buzëqeshë gjithnji. Diçka i kishte marrë prej tavolinës (sigurisht ndonji cigare prej pakos pranë shkrepsës në trajtë revoleje) dhe i ishte përgjegjë se në depon e hotelit po asaj mbramje kishin shkarkue nji deng të ri konservash, ishte pajtue mandej se melodija ishte njimend e mërzitshme, por kishte shtue se kangëtarja, kur të fillonte me këndue, sigurisht do të sillte gjallni ma të madhe, i kishte thanë mandej se, deri atëherë, punët i kishin shkue bukur mirë dhe se ende nuk kishte pasë ndonji kokëçamje të madhe me ndokend, por kishte përmendë disa mosmarrveshje të vogla që kishin pasë ndodhë ma shum për faj të mysafirëve, kurse, sa i përket qerasjes, i kishte thanë se do të mirnte vetëm nji kafe, por ky kishte pasë ngulë kambë për diçka tjetër, medoemos, kështu që, në fund, kamerieri e kishte falënderue shum njerzishëm e i kishte thanë se do të mirnte, pra, vetëm nji raki të vogël e kishte shkue. Kishte pa mandej shpinën e tij të gjanë — bluzën e bardhë të kamerierit, ndërsa njifarë ngjyre të bardhë e shihte edhe tash kur mendoi për kangtaren me fustan të bardhë. Fustani i bardhë shtrëngonte belin e saj. Ai fustan i rrinte shum bukur për shtati. I dukej njimend tërheqse, i dukej e bukur ndoshta edhe për shkak të frizurës së re. Ky kishte vërejtë se bashkë me frizurën kishte ndërrue edhe ngjyrën e flokëve të saj. Kjo nuk ishte mbramja e parë që e shihte kangtaren me frizurë të re, me ngjyrë tjetër flokësh, sepse ajo ngjyrën e frizurës e ndërronte shpesh herë. Këto ndërrime të kangtares e kishin interesue, kurse nji mbramje, kur ajo kishte pasë ardhë me ndejtë pranë tij, ky e kishte pyetë pse bante ashtu me flokët e saj. Ajo nuk kishte pritue me i folë gjanë e gjatë për randësinë e madhe që ka për te, ose, ma mirë me thanë, për profesionin e saj, frizura dhe ngjyra e flokëve, ndërrimi i frizurës dhe i ngjyrës së flokëve, e ky, gjatë kohës kur fliste ajo ashtu, kishte vërejtë gishtat e saj të gjatë, thojt e saj të papremë që i kishte ngjye, por për thoj nuk e pyeti dhe nuk foli gja, megjithse, pra, disi, nuk i pëlqejshin. Ndërsa ky shikonte

thojt, mandej hundën e saj të vogël e, nganjiherë, edhe qafën, ajo gjithnji, tue buzëqeshë, vazhdonte me folë për frizurat, për kualitetin e ngjyrave e, dikur, i tregoi edhe për disa komplimente, që ia kishin ba do (madje i tregoi edhe disa copa letrash, ku ishin të shkrueme gjithfarë komplimentesh), e ky i tha se njimend i meritonte ato komplimente, mbasi, me të vërtetë, kishte za melodik dhe ishte e bukur. Ajo ishte përgjegjë me nji buzëqeshje. Edhe ky i kishte buzëqeshë e, tue buzëqeshë, kishte pa se ajo e shikonte në mënyrë të jashtëzakonshme. Ky e kishte kuptue at shikim, që gjithnji kërkonte shikimin e tij. Mbas nji heshtje të shkurtë ajo kishte rrëxue shikimin në tavolinë dhe i kishte thanë se shkrepsa e tij në trajtë revoleje ishte gja e bukur, shum e bukur, e mrekullueshme, e ky i kishte tregue se at shkrepsë e kishte kujtim prej njifarë shoku. E kishte marrë shkrepsën në trajtë revoleje, e kishte sjellë disa herë nëpër duer e mandej ia kishte afrue grykën gotës së mastikës, kështu që kur i kishte dhanë zjarr shkrepsës në trajtë revoleje, mastika ishte ndezë. Prej mastikës kishte fillue me burue njifarë flake e kaltërt, njifarë flake e zbetë, e këta kënaqeshin tue shikue at farë flake të zbetë, kënaqeshin në heshtje me at flakë të kaltërt, kënaqeshin tue u përpjekë me shijue bukurinë e saj — ah! çfarë kënaqsije të madhe kishte ndie ky e, ndoshta, edhe ajo, ndoshta, edhe kangtarja që ndërron frizurat e ngjyrën e flokëve, që din me këndue bukur dhe me trazue ndiesitë e gjithkujt. Disa herë e kishin përsëritë at lojë dhe tash i përsëritej para syve ajo bardhësi, fustani i bardhë që e shtrëngonte në bel, bardhësija i përsëritej bashkë me zanin e burisë që i duket se po vjen prej dikah larg, prej dikah shum larg. I përsëritej bardhësija, që dikur u zhduk, i përsëritej zani i burisë, që vazhdoi me jehue. Vazhdoi me u ndëgjue zani i burisë, të cilit iu bashkue mandej edhe cokrrima e gotave, mandej edhe cingrima e gotës së thyeme, përsëri therjet në tamtha, mandej prap cingrima edhe e nji gote të thyeme, mandej përsëri i kujtoheshin tavolinat, salla e hotelit të vogël plot me mysafirë, tym duhani dhe erë alkooli, i kujtohej njifarë mjegulle e hollë që kishte randue sallën e hotelit, njifarë mjegulle e hollë, nëpër të cilën përshkoi ai farë gjuetari me çifte krahaqafë, i cili, mbasi kishte shikue me interesim e kënaqsi në filxhanin e kafes, kishte shkue dikah, kishte shkue diku, diku ku do ta çonte ndonji tren i shpejtë, diku gjuetari kishte shkue, i kujtoheshin edhe karrigat, gotat e mastikës, sardelet me pak qepë

të grime e lang limoni, që ia kishte pasë sjellë kamerieri. Papritmas i erdhi në mend edhe biseda e nja tre a katër vetëve që i kishte pa t'ulun n'at tavolinën që ishte afër tij, diskutimi i tyne për perspektivën e nji skuadre sportive dhe për njerzit që kishin përhapë fjalën se janë fejue, diskutimi i tyne që zu mandej në thue te fluturimi i satelitëve artificialë nëpër hapsinën qiellore. Iu çfaq edhe lusteri, iu çfaqën mandej edhe lusterët tjerë të sallës së hotelit, kurse mandej iu çfaq trashalluku që kishte palue kryet në mbulosjen e tavolinës dhe gërhitte, befas, iu kujtue se në xhep kishte dy bileta lotarije, nuk dij pse i ra ndërmend gazi i atij në tavolinën kundruell, që qeshte për ku me dijtë se pse. Iu çfaq përsëri ai gjuetari me çifte krahaqafë, kishin cingrue gotat, ishin cokrue gotat, gotat ishin cokrue dhe me at cokrimë gotash ishte përzie edhe zani i kangtares, që, tue këndue njifarë kange, shtrinte duert përpara, duert, gishtat e thojt e papremë e të ngjyem; i shtrinte përpara si me dashtë me kapë diçka, si me dashtë me përqafue dike, si me dashtë mos me lëshue dike prej atij përqafimi. Ky kishte pa ata duer që shtriheshin përpara, kurse ato i shikojshin edhe tjerët, kah luejshin paprâ; i shikojshin edhe tjerët, edhe ai, edhe ai që mbrapa shpinës i rrinte grueja, nji grue që i fliste diçka, grueja syzezë që i thoshte diçka, e luste, ndërsa ai matej me e largue me dorë, por ajo nuk largohej, e ai përpiqej përsëri me e largue, por ajo përsëri i afrohej. Ky kishte pa mandej se si grueja kishte rrotullue nja dy a tri herë sytë e saj të zez, sytë e saj të mëdhej që këtij iu kishin dukë mjaft të bukur, e kishte pa se si iu kishte afrue atij, që nuk luente vendit, dhe e kishte ndëgjue tue i thanë se çupës po i dhimbte dhambi, dhambi po i dhimbka çupës, i kishte thanë se çupa po qante nga dhimbja e dhambit — ah! dhambi, thoshte, dhambi i mallkuem, thoshte, çupa e mjerë po qante prej dhambit, kurse ai rrinte aty, ai nuk çohej, ai rrinte aty tue shikue kangtaren, tue shikue duert e kangtares, duert, gishtat e thojt e papremë e të ngjyem që i shtrinte përpara si me dashtë me kapë diçka. Ato i shikonte me interesim, i shikonte me interesim, sepse i dukej se ato duer kangtarja i shtrinte vetëm kah ai, vetëm për te. Grueja ia përmendte vazhdimisht dhambin e çupës, lotët që derdhte nga dhimbja e fortë e dhambit të mallkuem, por ai nuk i thoshte gja, sepse ishte hutue krejtsisht prej lojës s'atyne duerve të kangtares, prandej vetëm me dorë përpiqej me e largue gruen, por ajo nuk largohej, ajo orvatej me e bindë se s'asht mirë

me e ba zemrën gur, sepse guri nuk ndien, sepse guri asht gur — i thoshte, e ai tash kishte folë për herë të parë, iu kishte tekë me folë e me i thanë se e dinte fort mirë se guri asht gur, por ajo i kishte thanë se nuk dinte çka ishte dhimbja, dhimbja e dhambit, dhimbja e dhambit të çupës — ah! çupës i dhimbte dhambi i mallkuem, kurse ai rrinte aty, nuk po donte me u çue por, sikur të dinte se si asht dhimbja e dhambit — thoshte grueja syzezë — do të çohej e nuk do të rrinte aty si ndonji kalbësinë, po, kështu i tha: kalbësinë, si kalbësinë rrinte aty, e kjo gja, si duket, e kishte prekë disi ate, kështu që i kishte thanë grues që të rrudhte gojën, sepse ishin në hotel e nuk duhej me i thanë burrit aso fjalësh. Por, megjithate, ajo përsëri i tha se ishte kalbësinë, mbasi nuk dinte çak do me thanë me i dhimtë dhambi nji çupe — ah! çupa e saj e mjerë po qante prej dhimbjes, prej dhimbjes së dhambit — i tha, i tha edhe se faqet e çupës po i lajshin lotët, lotët nga dhimbja, lotët nga dhimbja e dhambit të mallkuem. Dhe ai ishte çue, iu kishte afrue, e kishte palue dorën e vet në njanin sup të saj, e kishte shtrembnue kryet, sytë iu kishin zvoglue dhe i kishte thanë se nuk ishte kalbësinë, si e kishte quejtë ajo dhe mandej papritmas kishte sjellë me dorë kah ajo, por grueja, për çudi, e gjithashtu papritmas, e kishte ulë nji grimë kryet e vet, kështu që dora vetëm pak e kishte prekë andej kah tepja, por kjo kishte qenë mjaft sa grues t'i zgjidhej shamija, që e kishte në krye. Prej nji lëvizjeje tjetër, që bani grueja me qëllim që t'i shmangej atij, shamija e saj e larme me do lule të vizatueme nëpër te, ra në dysheme. Grueja, që tash kishte mbetë kryeshtruetë, ishte mërdhezë. Dridhej. E ashtu e mërdhezun, ashtu tue u dridhë i kishte thanë se këtij i kishin plasë të dy sytë e ballit, po, kështu i kishte thanë: i kishin plasë të dy sytë e ballit dhe se nuk shihte, tash nuk shihte se çka ishte tue ba — i thoshte ajo, kurrgja nuk shihte, kurrgja. Mandej ishte hudhë kah tavolina, kishte rrëmbye mbulojsen e tavolinës, e kishte tërheqë dhe, bashkë me kryporen, pjatën me sallatë dhe nja dy a tri gota, e kishte përplasë në dysheme. Ai e kishte kapë për bluze andej dikah përfundi mjekrrës. Ajo edhe njiherë i kishte thanë se i kishin plasë të dy sytë e ballit, mandej kishte ardhë kamerieri, ishte përpjekë me i nda, edhe grueja përpiqej me shpëtue prej dorës së tij, që kishte kapë bluzën e saj. Asaj disi i kishte shkue për dore me u shkëputë prej tij, por mbasi ishte shkëputë ky kishte pa se bluza ishte grisë nji troh, besa jo nji troh, besa

bukur shum, sepse ky kishte pa pjesën e epërme të gjinit të saj, që ishte i bardhë, i bardhë, i bardhë, ma i bardhë se tambli. Por, ajo tash nuk e shifte bluzën e saj të grisun dhe gjinin e vet, sepse ishte krejt e tretun, krejt e zbetë, e, ashtu e tretun dhe e zbetë, i tha edhe nja dy a tri herë se ishte kalbësinë, me të vërtetë — kalbësinë, se ai nuk dinte çka asht dhimbja, dhimbja e dhambit, dhimbja e fortë e dhambit të çupës, se i kishin plasë të dy sytë e ballit, po, kështu i tha: kalbësinë dhe i kishin plasë të dy sytë e ballit dhe, në fund, kamerieri e qiti përjashta, kurse ai mbeti në sallën e hotelit, ku mbas asaj zhurme, që shum kujt i dukej qesharake, u ndëgjue përsëri zani i kangtares, që përsëri shtrinte duert, gishtat e thojt e papremë e të ngjyem, i shtrinte përpara, këndonte njifarë kange, njifarë kange këndonte ajo, kangtarja që ndërron shpesh frizurat dhe ngjyrën e flokëve të saj. Ajo luente me dorë, përpiqej me duer të përziej ajrin, ajrin të përziej me duer, me gishta e thoj të papremë, me duert, me gishtat e thojt e papremë e të ngjyem që i shtrinte përpara si me dashtë me përqafue dike, si me dashtë me rrëmbye diçka, si me dashtë mos me e lëshue dike prej atij përqafimi. Gotat cakroheshin, cingrojshin; gotat ishin cokrue, ishin cokrue, gotat kishin cingrue e, tue ndëgjue at cokrimë, at cingrimë e, tue pa duert, gishtat e thojt e papremë e të ngjyem që përziejshin ajrin, që shtriheshin përpara si me dashtë me rrëmbye diçka e, tue pa se si ai njeriu kishte fillue me shkelë at farë shamije të larme me do lule të vizatueme nëpër te e, tue ndëgjue gjithnji at cokrimë, at cingrimë, këte e kishte mbërthye njifarë vaji i pakuptueshëm — ah! sa vaj i randë ishte ai — ah! pse cokroheshin gotat, pse thyheshin gotat — ah! sa shum i dhimbte dhambi çupës — ah! pse ai nuk prante së shkeluni at farë shamije të larme me do lule të vizatueme nëpër te — ah! cingrima, cokrima, cingrima e cokrima e gotave, cingrima e gotave të thyeme — gotat e thyeme, gotat ishin thye, cingrimë, cokrimë, cingrimë e gjatë, ndieu nji cingrimë shum të gjatë, ajo jehonte — cingrima jehonte, kurse tash ate mundohej me e mbytë zani i burisë, që i përsëritej vazhdimisht, ai za i gjatë burije që i dukej se vinte nga larg, prej dikah shum larg. Ai e thirrte, ai za burije e thirrte me vehte, e thirrte zani i burisë që shoqnohej prej therjeve të shpeshta në tamtha. Therjet në tamtha, zani i burisë, therjet në tamtha, zani i burisë — këto i ndiente. Ato e shoqnojshin tash. Vetëm zanin e burisë e therjen në tamtha e ndëgjonte, kur edhe njiherë, tanë pesha e trupit iu

prir përpara, përsëri u prir përpara dhe tash fyti nisi me iu lirue, sepse përsëri zu të vjelli. Villte. Sa e randë i dukej vjellja, sa e vështirë. Sytë iu kishin zgurdullue, kurse barku, tëkurrej diku mbrenda, thellë...

Mezi u drejtue në gjuj. Ia lëshoi nji sy vetvehtes, ku kishte vjellë. I erdhi ndoht. U largue pak anash dhe u shtri. Pa degët e nji druni e, nëpër to edhe qiellin plot yj. Kryet ende i ushtonte, e at za, që ishte si za burije, vazhdonte përsëri me e ndëgjue. Ndjente lodhje të madhe. Rrinte i shtrimë me kambë e me krah të përfilluem anash. Dikur i mblodhi kambët, i afroi pranë njana tjetrës. Krahët nuk i lëvizi. Dukej si ndonjifarë zogu i madh, që bahej gati me fluturue.

FLOÇKA

Kur kishte zanë me u ngjitë nëpër at përpjetze — thotë prralla për te, për te dhe për tanë at dashuninë e tij jo të rëndomtë — kishte pasë ra terri. Në fillim, atje diku te nji lis i vetmuem, pranë të cilit ishte ndalë për të soditë me kureshtje fushën, iu kishte dukë se ai terr rigonte ngadalë, rigonte imtë prej dikah nalt në fushë, ku gjithnji e ma pak ajgtonte gjanat e ndryshme. Sepse, sa ma e dendun bahej ajo rigë, aq ma shum zvoglohej hapsina përpara tij, kurse arat, livadhet dhe drujt e shpërndamë andej e këndej nëpër te, ma parë humbshin trajtat e veta të maparshme dhe, mandej, tretshin në terr dhe nuk shifeshin ma. Por, ajo kohë muzgu kishte kalue dhe tash ky ndodhej sigurisht nja dy orë larg prej atij lisi. Tash edhe errsina kishte mbërri çdo kund dhe prej saj nuk mundej me pa, të thuesh, gadi kurrgja rreth e rrotull. As hana nuk dukej kund. As yjt. Ecte si nëpër blozë, që kishte veshë secilin send dhe mbushë tanë hapsinën.

Ndiente vetëm hapat, hapat e vet të lehtë, që i ndërronte me shum kujdes, sepse terri ishte aq i dendun, sa mundej me i rrëshqitë kamba në ndonji rrasë e pastaj me u rrokullisë nëpër at farë shpati. Në të vërtetë, kishte përshtypjen se, pos rrasave, pos gurëve nuk kishte tjetër gja n'at bokërinë të mjerë — ndoshta kishte vetëm fije bari, aty-këtu, ndoshta, vetëm ndonji grusht fijesh bari të shtrëngueme midis gurëve dhe kurrgja tjetër. As ajri nuk lëvizte; nuk ndihej pikë fryme. Por — kështu mendonte — ajri nuk do të lëvizë dhe pikë fryme nuk do të ketë vetëm për disa çaste, sepse në largësi ndëgjoheshin murmurimat dhe herë-herë, si rreze të shkurta, shkrepshin vetimat. Kurse këte e çonte rruga andej kah ndëgjoheshin ato murmurima dhe shiheshin ato vetima, rruga e vështirë, nëpër të cilën kurr deri m'atëherë nuk kishte ecë dhe, nëpër të cilën, ashtu, tue u përshkue nëpër at errsinë të mallkuem, nganjiherë edhe zente në thue, si tash kur, mbas nji përpjekje të madhe, mundi me

mbetë disi në kambë pa u rrëxue. I kishin gufue djersët e, tue i fshi me mangën e setrës, kishte ndie edhe rrokullisjen e gjatë, shum të gjatë të nji guri, që kishte pasë lanë mbas vehtes njifarë zhurme që jehonte thekshëm e, ngapak, edhe mnershëm n'at qetsinë e asaj natës së zezë si pendla e korbit. Ishte ndalë. Kishte mendue pak për gjatsinë e rrokullisjes së gurit, ku kishte zanë në thue, për gjatsinë e asaj zhurmës s'atij gurit, që ishte shkaktue nga përplasja e tij prej nji rrase a shkambi në ndonji rrasë a shkamb tjetër. Në fund, mbarimin e asaj zhurme e kishte pasë shoqnue edhe pingrimi i njifarë zogu nate, ku me dijtë çfarë zogu nate, por që këtij nuk i kishte pëlqye, sepse ajo pingrimë iu kishte dukë shum ndjellakeqe, pingrimë që tanë at errsinë dhe at qetsi rreth tij ia kishte ba edhe ma të randë, edhe ma të padurueshme. Por, ato nuk kishte mbetë vetëm pingrimë: mbas nji tro here ishte shtue në dy, mandej në tri dhe dikur ishte shumue në kushedi sa pingrime tjera. Të gjitha së bashku ato ushtojshin tmershëm. Dhe, ajo ushtimë në nji çast, iu duk si me qenë qeshje, qeshje e ndytë e mortjes, qeshje që thirrte, thirrte, thirrte...

Ishte i zbetë kur, padashas, i kishte ndërrue nja dy hapa mbrapa — kallxon pralla. Mbasi ishte zmbraps, kishte vazhdue përsëri me ndëgjue at qeshtje, tanë at valë pingrimash trishtuese, ato qeshje si të mortjes, të cilat, befas, ishin mbytë nga nji za tjetër. Ai nuk vinte prej andej, prej nga kishin ardhë ato qeshjet. E ndëgjonte n'anën e majtë. Kishte kthye kryet, si me dro: kishte pa, atje diku kah kurrizi i malit, nji flakë, nji grusht drite. Ajo rrinte gjithnji në nji vend. Ai za, posë të cilit, tash, nuk ndëgjonte kurrgja tjetër, vinte prej andej. Iu kishte dukë se e njihte at za. Iu kishte dukë i ngjashëm me zanin që e kishte ndëgjue para do netëve n'andërr, n'at andrrën e ambël ku iu kishte dëftue Floçka. Ah, ai ishte, krejt si zani i Floçkës, të cilen aq shum e kishte kërkue nëpër puse dhe buzë lumejve; krejt si zani i saj, që e kishte thirrë n'andërr me shkue te ajo. Sa e madhnueshme iu kishte dëftue n'andërr! Kurr vashë ma të bukur nuk ka pa syni i tij! Ishte me flokë të gjatë e të dendun, fijet e të cilëve ishin si mija fijesh t'arta që shkëlqejshin edhe n'errsinë, kurse në rrezet e diellit, kështu i ka pa n'andërr, në kryet e saj dukeshin si kunorë pishe e kallun flakë, e cila mundej me nxe po nja gjashtë a shtatë copë katunde rreth e rrotull e me shkri borën e akullin edhe atje nalt, edhe atje mbi kreshtat e maleve! Ate ka pa n'andërr, kur ajo i tregoi edhe vendin ku banon. I ka thanë se jeton n'ujnat e kullueta të nji liqeni, që ishte larg shtëpisë së tij nja shtatë ditë e

shtatë netë kambë. I tregoi, gjithashtu, se ai liqe ndodhet i strukun në midis të nji pylli, që çfaqet para synit të njeriut, mbasi të ketë kalue shtatë bjeshkë. Ky i ka thanë asaj se shtatë ditë e shtatë netë udhtim për te janë vetëm si shtatë dekika, kurse te liqeni do të mbërrijë gjallë a vdekun edhe sikur të jetë në skajin ma të humbun të botës, e jo aty, mbas shtatë bjeshkëve... Ajo, kur i kishte ndëgjue ato fjalë, e kishte përkdhelë butsisht, i kishte dhurue mandej nji fije floku t'artë e i kishte thanë edhe diçka po me këto za, që tash i dukej se ishte zani i Floçkës dhe i kurrkujt tjetër. Se çka i kishte thanë për diçka në fund, këtij tash nuk i kujtohej, por i parafytyrohej fare mirë edhe ai shkëlqimi i Floçkës, kur iu kishte dëftue n'andërr, edhe ky shkëlqim, që tash ishte çfaqë atje diku kah kurrizi i malit. Nuk mundej me vërejtë asgja, që do t'i dallonte.

Bukur gjatë kishte shikue matanë, kah ai vend, prej nga vinte ai za, kah ajo anë, ku shihte at grusht drite, që me aq krenari flakronte në velin e errsinës. Ishte i bindun në vehte se ai shkëlqimi i atjeshëm ishte shkëlqimi i flokëve të gjatë e të dendun të Floçkës.

Edhe ai za e thirrte. Nuk mendoi shum: e kishte sosë me u nisë n'at drejtim.

La vendin, ku kishte zanë në thue n'at gurin, që pastaj ishte rrokullisë tue lanë mbas vehtes at zhurmën, që në fund ishte përcjellë edhe prej asaj pingrime t'atij zogut të natës, i cili e shqetsoi, la pra at vend — tregon prralla — dhe u nis kah drita.

Eci dhe eci. Murmurimat baheshin gjithnji ma të fuqishme, kurse vetimat shpeshtoheshin. Ato nuk i ndëgjonte tash dhe shihte vetëm në largësi. Murmurimat ndëgjoheshin e vetimat shiheshin në qiellin përmbi te. Dhe, nuk vonoi shum, mbarë at anë, nëpër të cilën përshkohej ai shtegtar, filloi me e rrahë nji shi i përcjellun me frymë. Ishte kjo nji frymë shum e fortë dhe plot fishkëllima të hatashme, kurse pikat e shiut, si gjylpana, e thershin në fytyrë, në duer. Mirëpo, interesant, drita nuk shuhej! Përmatepër, sa ma e tërbueshme bahej ajo frymë, aq ma shum ndriçonte.

Shiu binte paprâ, rrëmbyeshëm, kurse fryma bahej për çdo çast ma e ashpër. Tash ishte shum ma vështirë me udhtue. Duhej me i ba ballë vargut të pandërpremë të valëve të frymës, valëve të hovshme të frymës e, posë kësaj, edhe ai shpat mali ishte ba shum i rrëshqitshëm. Kështu, njiherë edhe u rrëxue, ra përmbys, sepse nuk kishte mundë me qëndrue në kambë dhe

kishte rrëshqitë. Por, kur ishte rrëxue, aty për aty, s'kishte ndie gadi kurrfarë dhimbje. Ma vonë, në krahun e djathtë, kishte ndie do therje, në fillim të lehta e pastaj gjithnji ma të forta. Dikur, krahu iu kishte mpi gadi fare. Prej mundit, që e kishte pasë kaplue për disa çaste, ballin ia kishin mbulue do të djersë të ftohta. Por, megjithate, nuk e ndalte hapin. Nji mend, tash ecte ngadalë dhe me vështirsi, por ecte, së paku lëvizte përpara.

Sytë i kishte gjithnji kah drita. Ate tash e shihte si nëpër ag, sepse prej mundit edhe shikimi iu kishte turbullue, por e shihte dhe n'at vend, ku ndodhej ajo, kishte vendosë me mbërri gjithsesi. Shkonte kah ajo herë barkas, herë në kambë, por shkonte, i afrohej asaj drite, e cila nuk luente prej vendit të vet. Ajo qëndronte aty, ku e kishte vërejtë edhe herën e parë, n'at vend, prej kah kishte ardhë edhe zani, të cilin edhe tash e ndëgjonte mirë, e ndëgjonte kah e thirrte. Mirëpo, mbasi mezi e kaloi nji shkamb të gjatë, që i kishte pasë dalë përpara (tue u ngjitë nëpër te e kishte lënurë mirë dorën e majtë, kurse me tjetrën, me krahun tjetër të ganduem nuk mundte me veprue), drita mbeti edhe pak aty dhe mandej u pa tue ba nji hark të shkurtë nëpër qiell dhe ra diku andej përtej kurrizit të malit. Mbas kësaj shiu mejti, por vazhduen me u ndëgjue edhe ma tutje murmurimat, me u ndëgjue edhe ma tutje ai za, që e thirrte qysh prej atij vendi, ku kishte zanë në thue e, posë kësaj, shiheshin edhe ma tutje vetimat. Gjithashtu, fryma vazhdonte me fishkëllue.

Vazhdoi me ecë nëpër at përpjetzë të vështirë, ashtu me krah të mpimë e dorë të lënurun.

Kur kishte mbërri deri te njifarë vendi — vazhdon me kallxue prralla — toka ishte trandë e ajri ishte dridhë, njifarë drite e kuqrremtë kishte zdritë mbarë vendin dhe mbas saj ishte ndëgjue nji bumbullimë e hatashme, kurse pastaj, atje mbi kurrizin e malit, ishte pa nji grumbull tymi i ndriçuem nga poshtë prej zjarrit. Edhe katër herë tjera ishte përsëritë ajo dritë e kuqrremtë, ajo bumbullimë e hatashme, ai grumbull tymi i ndriçuem nga poshtë prej zjarrit.

Ishte ndalë. Përgjonte. Ndiente jehonën e bumbullimës, por edhe kumbimin e zanit të njohtun. Përsëri kishte vazhdue me ecë. Tashma nuk ishte larg kurrizit të malit. Ma në fund kishte mbërri aty, n'at kurriz, ku ishte shtri për të pushue pakëz. Diktoi se aty rreth tij nuk ndëgjohej ai zani i njohtun. Ate tash e ndëgjonte tue kumbue e thirrë diku ma tutje. E, pra,

gjatë tanë kohës iu kishte dukë se ai za kishte kumbue vetëm n'at vend, ku tash ishte shtri për t'u shlodhë, ku i dukej se nuk e kishte nji krah, at krahun që iu kishte mpi krejtsisht, n'at vend ku shihte se tash qielli kishte zanë me u larue prej disa ishujve të kaltërt, ishujve të vegjël, në disa prej të cilëve dukej edhe nga nji yll, edhe nga ndonji sy drite. N'ata ishuj të vegjël kishte vërejtë mandej edhe skajet e skuquna të reve, skajet e kuqrremta prej rrezeve të para të diellit. Donte me ague, dita donte me ague. Dhe agonte. Dhe, n'at agim, kishte ndie njifarë ere të randë. Ishte erë shkrumi, erë gjanash të djeguna. Ishte çue. N'at çast kishte lëshue nji shikim andej, kah kishte ardhë deri aty. Por, asgja nuk kishte pa, sepse mjegulla e kishte mbulue at anë. Mandej u zdorgj e mbërrini deri te njifarë shkambi. Kur i ra rreth e ia ktheu shpinën, kuptoi se prej kah vinte ajo erë, ajo duhmë. Ishte era, ishte duhma e nji katundi me shtëpija të djeguna. Aty i pa syu vetëm gërmadha. Pa vetëm nja dy tri pullaze, por edhe ato ishin të shkatrrueme. Pa edhe nji derë, e cila për habi kishte mbetë disi e kapun për vendin e vet të përhershëm. Edhe pragun e saj e pa. At derë e shtyjshin valët e frymës herë këndej e herë andej. Kur e shtyjshin, ajo krratte. Krratte si me qenë diçka e gjallë. Pikllueshëm. Ajo ishte krratja, e cila këte e pickonte në zemër. Prandej edhe i kishin gufue lotët tue e pa at derë, tue ndie krratjen e saj, krratjen e derës s'asaj shtëpisë së katundit, që ishte e rrëxueme, e shkatrrueme.

Nuk kishte fuqi me iu afrue ma shum katundit dhe me shetitë mandej nëpër te. Ishte ulë rranzë shkambit dhe, prej andej, soditte ata grumbuj gërmadhash. Tue soditë, kishte ndie mjaullimën e nji mace, mandej të lehunit e nji qeni. Asaj lehje iu kishin bashkue mandej edhe shum të lehuna qensh tjerë. Tue i ndëgjue të gjitha ato të lehuna, i kishte thanë nji mendje se aty ishin tubue gjithë qent e mbarë botës. Vërejti ma mirë: pa se ata qen ishin tubue në skajin tjetër të katundit. Ishin shum. Afër tyne ishte nji shtyllë, kurse në shtyllë nji flamur i ri, ku ajgtonte nji kryq i thyem. Kryqi i thyem ishte i zi, kurse qent ishin gjithfarë ngjyrash. Ata ishin grumbull, sepse në midis kishin prenë e tyne, të cilën mundoheshin me e coptue. Hungrojshin, angullojshin, lehshin, turreshin — nji dreq e din çka bajshin. Shihte, mandej, se si ndonjani prej tyne rrëmbente nga nji copë dhe pastaj dilte jashtë grumbullit. I turreshin tjerët, por ai ikte. E ndiqshin edhe pak e mandej

hiqshin dorë prej tij dhe ktheheshin shpejt te preja e tyne, për të mundë me rrëmbye edhe vetë ndonji copë.

Dera krratte. Flamuri me kryq të thyem e të zi valonte në katund, Qent lehshin.

E era vinte. Duhma vinte. Vinte era, duhma e shkrumit, era e gjanave të djeguna.

Dikur ishte ndëgjue edhe krrokatja e nji korbi. Ma vonë ishin ndëgjue edhe krrokatjet e shum korbave tjerë të zez, që fluturojshin mbi katund. Me ato krrokatje ishin përzie edhe lehjet e qenve.

Dera krratte. Dora i dhimbte, kurse krahun e kishte të mpimë. Dhimbja e dorës së lënurun dhe e krahut të mpimë e mundonte, ndërsa krratja e derës, që për habi kishte mbetë disi e kapun për vendin e vet të përhershëm, që nuk ishte rrëxue, si ishte rrëxue shtëpija, krratja e derës, që kishte mbetë n'at mënyrë si njifarë sheji i gjallë i asaj shtëpije, krratja e saj, e pickoñte në zemër. Prandej edhe i gufojshin lotët.

Nuk mundi me ndejtë ma aty, me ndejtë me shikue qent tue coptue prenë e tyne, me ndëgjue lehjen e qenve të gjithfarë ngjyre, me pa valimin e atij flamuri me kryq të thyem e të zi, me ndëgjue krratjen e derës, me ndie erën, duhmën e gjanave të djeguna, erën, duhmën e katundit të shkrumuem. Me lot për faqe u largue prej atij katundi të mjerë, mbi qiellin e të cilit fluturojshin edhe korbat e zez.

Hyni në pyllin që gjëmonte, sepse aty valët e frymës dhe fishkëllimat e saj ishin edhe ma të rrepta, edhe ma t'ashpra. Por, ende pa i ba mirë disa hapa, i duel përpara nji qen i madh sa s'bahet. Kishte dalë papritmas prej nji kaçube, ku kishte pasë ardhë për ta mëshehë nji copë t'asaj preje, rreth së cilës i kishte pa të tubuem qent e katundit afër asaj shtyllës me flamurin e ri, ku kishte ajgtue at kryq të thyem. Qeni ishte vërsulë kah ky. N'at çast, kur kishte dashtë me u skajue anash, i kishte ndie dhambët e tij në pulpën e kambës. Vrik ishte kthye. Dora e tij e lënurun kishte rrëmbye thikën në brez, e cila mandej kishte fluturue kah qafa e qenit. Ai kishte nxjerrë dhambët e vet prej pulpës së kambës dhe me bisht ndër shalë, por ngutshëm e tue lehë, ishte largue me thikë në qafë. Edhe ky ishte ngutë me u largue prej atij vendi. Por, kamba e përgjakun prej atij qeni, nuk e mbante. Rrëxohej, mandej përpiqej me u çue, por përsëri rrëxohej dhe rrokullisej nëpër pyll. Mirëpo, kështu nuk mundet me u largue shpejt,

me ikë sa ma shpejt prej atij vendi, prej llavës së qenve të tërbuem, të cilët, kur e kishin ndëgjue ulurimen e atij qeni me thikë në qafë, ishin turrë kah pylli, tue mendue se ai kishte ndeshë në ndonji pre të re ma të majme. Ajo lehje e tyne afrohej gjithnji e ma shum. Ky rrëxohej, çohej, rrëxohej dhe rrokullisej në pyllin që gjëmonte prej valëve të frymës dhe fishkëllimave të saj. Së bashku me valët e frymës dhe fishkëllimat e saj u ndëgjuen dikur edhe krrokatjet e korbave të zez, të cilët tash fluturojshin paprâ përmbi pyll. Ishin aq shum, sa që dukeshin si ndonji ombrelë gjigante, por e tmershme, e cila e nxinte pyllin edhe ma tepër.

Qent lehshin. Korbat krrokatshin. Pylli gjëmonte paprâ, prej valëve të frymës, fishkëllimave të saj, murmurimave. E ndëgjonte edhe at zanin e njohtun, që e thirrte mbas vehtes qysh prej atij vendi, ku kishte zanë në thue. Ai edhe ü jepte fuqi për me lëvizë. Mirëpo, krahu i dhimbte shum, por edhe kamba, që ia kishte kafshue ai qeni ü mallkuem, i dhimbte shum. Tash ajo ishte âjë. Nuk mundej me e tërheqë. I dukej tepër e randë, si ndonji cung. Njiherë ra përmbys, kurse mandej u kthye në kokërr të shpinës. Rrinte ashtu i shtrimë pranë nji lisi qindvjeçar. Ndëgjonte të lehunat e qenve, krrokatjen e korbave, ushtimën e pyllit. Nuk i vinte keq pse afroheshin qent, por i vinte keq pse nuk po mundte me e pa Floçkën, mbasi kishte mbërri kaq shum afër saj, mu afër saj kishte mbërri. Sepse, shtatë ditë e shtatë netë ka udhtue dhe shtatë bjeshkë i ka kalue. Kjo ishte ajo bjeshkë e shtatë, ku gjindej liqeni i Floçkës, liqeni me ujin ma të kulluet në botë.

Por, nuk i vinte edhe aq shum keq. Ishte i kënaqun, madje edhe disi e lumtun, që Floçka së paku iu kishte dëftue n'andërr, që së paku e kishte pa n'andërr tanë bukurinë e saj. Ishte i lumtun që Floçka iu kishte dëftue n'andërr, që kishte pa sytë e saj magjikë, shikimet e tyne, ato shikime dhe at nxehtësi që mundet me të shkri, me të shndërrue në nji zjarr të vërtetë, në shkamb të bazalt. Ishte i kënaqun dhe i lumtun që kishte njohtë Floçkën së paku nëpërmjet të nji andrre. Tjerët, mendonte ai n'ato çaste — thotë prralla — tjerët sigurisht kanë me e pa, kanë me e pa të tanë, sepse, ishte i bindun, — kallxon prralla — se nuk ishte vetëm ai që kishte pa Floçkën n'andërr, që kishte andrrue Floçkën, at vashë të bukur me flokë të gjatë e të dendun, që shkëlqejnë si mija fije t'arta, të cilat në kryet e saj duken si kunorë e kallun, si

kunorë pishe e kallun flakë, që mundet me nxe po nja gjashtë a shtatë copë katunde e me shkri borën e akullin dhe atje nalt, edhe atje mbi kreshtat e maleve.

Qent afroheshin, korbat krrokatshin. Edhe ai za i njohtun për te, kumbonte. Të gjitha i ndëgjonte. Rrinte i shtrimë pranë atij lisi ashtu i qetë dhe aspak i trazuem. Edhe nji buzëqeshje kishte titrue në buzët e tij. Ajo mbeti aty edhe mbasi mbylli sytë. Dukej se flinte, dukej se buzëqeshte, dukej si me qenë tue andrrue Floçkën. N'ato çaste, nëpër kunorën e lisit qindvjeçar përshkoheshin kushedi sa rreze dielli, që kishte zbardhë faqen e vet në nji ishull bukur të madh në qiell. Ishin si qinda mija fije mëndafshi, që ishin derdhë mbi te.

Prralla tregon mandej — se prej liqenit t'asaj bjeshke kishte burue diçka, që dukej si grusht drite. Kishte ba nji hark të shkurtë nëpër qiell dhe kishte ra pranë atij lisi qindvjeçar. Çka kishte ndodhë mandej? Drita përsëri kishte fluturue nëpër qiell. Njerzit kishin pa diçka në gjitë e saj. Kishin pa edhe se si ajo kishte ra mbi liqe. Dhe, n'at çast, kishte fillue mrekullija e re: liqeni kishte ushtue, edhe pylli kishte ushtue; liqeni ishte shndërrue në diçka që shkëlqente me nji aso drite, të cilën s'ka gojë që mund ta përshkruejë.

Nji mori rrezesh të flakta kishin gufue prej atij liqeni. Nji mori rrezesh të flakta ishin shpërnda në katër anë.

Ato rreze kishin lëbyrë korbat dhe ua kishin djegë krihtë.

Shumica e korbave kishin cofë pa ra mirë në pyll. Disa tjerë kishin mundë me ikë. Ata edhe tash krrokasin. Disa tjerë, që kishin ra në tokë, e nuk kishin cofë, njerzit i dlirën prej saj ane.

Ato rreze kishin prekë edhe qent. Nga nxehtësija e tyne e madhe, shumica e qenve kishin ngordhë. Disa tjerë, pak sish, kishin ikë prej asaj ane. Disa tjerë ishin vra prej dorës së njerëzve si qen të tërbuem, që janë të rrezikshëm për çdo kend.

Ato rreze kishin mbërri deri në kupë të qiellit. Ishujt e vegjël e të kaltërt, u shndërruen në nji det të kaltërt të qiellit. Tash dielli ndriçonte për çdo kend. Ndërkaq, detin e reve, të cilat zotnojshin deri m'atëherë në qiell, rrezet e atij liqeni e shndërruen n'ishuj të vegjël të murmë. Nga rrezet e atij liqeni, numri i atyne ishujve të vegjël të murmë, ishujve të reve të murme, po zvoglohej gjithnji e ma tepër, kështu që hapsina e kaltërt e qetë, pa murmurima e vetima, por vetëm me diell në krihtë e vet, po zgjanohej.

SI E PËRSHKROI ANDRREN E VET NJERIU ME KAPELË

Mbrapa meje ishin tre vetë, që nganjiherë kolliteshin, kurse përpara shihsha njeriun e huej me vrragën e thellë, shum të thellë, më duket, në faqen e tij të majtë. Ishte i gjatë. Ai rrinte në kambë pranë tavolinës, ku ishte nji listë plot me numra, do letra tjera, dy a tre fashikuj të paluem njani mbi tjetrin, nji bishtëpende dhe nji letër thithse. Aty ishte edhe nji taketuke e punueme në trajtë të dorës, e cila, ku me dijtë pse, më përkujtoi dorën e shtrime të lypsit të leckosun. Ishte e nxime dhe dukej si me pasë qenë e shkrumueme në prush. Mbas shpinës së njeriut me at vrragën e thellë në faqe, ishte e varun diku në mur ajo piktura, ku nën qiellin e zymtë shihsha nji tymtar dhe godinën e madhe të ngjyrës së përhimtë në midis të njifarë shkretine të mjerë. Nën te ishte e varun nji kapotë, kurse pak ma andej saj edhe nji kapelë. Ato i vari aty njeriu i huej, që erdhi pak ma parë prej dikah. Kapela kishte strehë të zezë dhe përmbi te ishte sheji i kafkës së të vdekunit. Në strehën e zezë kishte shum pika t'imta shiu, prandej duket si me qenë e djersitun.

— A ende s'ka mê shiu? — pyeti njani prej atyne tre vetëve që rrijshin mbrapa meje.

— Jo, — tha njeriu me vrragë, tue shikue në listën e numrave. — Si duket, moti s'don me u kthjellë.

— Mot i keq, — tha njani.

— I keq, — tha i dyti.

— Shiu don me na kalbë, — tha i treti mbrapa meje.

— Sa mirë e kanë ata që luftojnë n'Afrikë! — tha i dyti.

— Por, edhe atje bie shi, — tha i treti.

— Gjithkund bie shi, — tha i pari.

— Po, gjithkund, — tha i dyti.

Mandej heshtën. Njeriu me vrragë vazhdonte me shikue listën e numrave, kurse mue m'u kall dëshira me mendue për shiun që tash binte jashtë, shiun që tash shpërlante pullazet, rrugët, trotuaret. Binte shi. Si gjithmonë kur bie shi, edhe tash në tanë qytetin sigurisht ndihej rropama e ulluqeve. Herëherë edhe sirena e ndonji kamioni ushtarak. Edhe ndonji krismë pushke. Dhe — kurrgja tjetër. Vetëm shiu ndëgjohet, e ndokush i strukun nën ndonji strehë do të përgjojë ndoshta se si ajo rropamë përcjell ujin, që rrjedh nëpër ulluqe. Në të vërtetë uji rropat nëpër ulluqe. Mandej derdhet nëpër çimenton e trotuarit, ku përpiqet me i shty gjithnji e ma larg copat e gazetave dhe ndonji letër a fundrrinë tjetër. Uji rropat nëpër ulluqe. Në tanë qytetin ndihet rropama e tij, që rreket me përtypë heshtjen.

— A i rregulluet ata dy vetë? — pyeti njeriu me vrragë, tue marrë bishtëpendën.

— Po, — tha njani prej atyne tre vetëve.

— Kur?

— Qysh paradite. Menjiherë mbas fjalëve të mjekut, që na tha se nuk vyejnë ma për kurrgja.

— Ku?

— Në shesh. Kishte mjaft popull. Njerzit na shikojshin mjaft çuditshëm kur kryem punë me ta para tyne.

— Çuditshëm? — tha njeriu i huej, tue futë pendën në ngjyrën e kuqe.

— Po, çuditshëm... Ata dy vetë dukeshin si dy sorra të varruna. Hansi gjatë tanë kohës buzëqeshte. Më tha se i dukeshin qesharakë.

Njeriu me vrragë nënvizoi diçka qetisht në letër, la bishtëpendën në vendin e vet, la edhe at letrën në njanin prej atyne tre fashikujve. Por, para se me e lanë aty, randoi letërthithsen mbi ate që nënvizoi. Ate e kishte randue shum si me qenë tue shtypë diçka të fortë.

— Dhe? — tha njeriu me vrragë, kur kreu punë me at letrën.

— Qe! — e ndëgjova zanin e atij, që kishte thanë se shiu donte me i kalbë.

Njeriu i huej më shikoi. Së pari nxorri shkrepsen prej xhepit, kurse nji trohë ma vonë edhe nji cigare.

— Ky asht ai, — ndëgjova përsëri po at za. — Ai që shpërndanë trandofila.

— Ky? — tha njeriu me vrragë në faqe. — Ju jeni?! — m'u drejtue me njifarë habije, të cilën nuk e kisha të qartë.

Rrudha krahët.

— Kam mendue se jeni ma i madh — tha.

— E jo kaq i shkurtë? — thashë.

— I vogël.

— Po, zotni, me shtat jam i vogël.

Njeriu i huej luejti kryet në mënyrë të pacaktueshme. Si duket nuk i pëlqeu pyetja dhe spjegimi im. Ndezi cigaren dhe lëshoi tymin e parë n'ajrin e asaj dhome ku ishim unë, ai dhe ata tre vetët, që rrijshin mbrapa meje.

— Nejse, — tha, — po vllau yt?

— Ai? A asht edhe ai i shkurtë?

— Jo. Nuk m'intereson sa asht i gjatë, — dhe u mrrol njeriu i huej. Ndërmjet vetullave iu sajue nji rrudhë e fortë. Tash më shikonte shtrembët. — Ti e din çka na intereson. Trego! Ku ke qenë?

Vërejta se si shkundi ngadalë cigaren në taketuken në trajtën e dorës së shtrime.

— Kam qenë te nji shok i sëmunë, — thashë. — I dërgova nji shportë me trandofila të rij.

— Vetëm për trandofila ke dalë nëpër at shi të mallkuem?

— Zotni, ai asht tepër i sëmunë, kurse unë e due shum. Duerthatë s'kam mundë me shkue për vizitë. Kohë lufte asht. Tekembramja, bashk me te e kam mbjellë në kopsht at rranjë trandofilli, prej të cilës këputa dhe mbusha nji shportë me ato lule t'erëandshme. At rrajë trandofili e ka sjellë vllau im prej dikah. Sa shum u gëzue kur i pa ata trandofila të mëdhej, të kuq, të mrekullueshëm. Ju nuk i keni pa, zotni?

Ai nuk u përgjegj. Pyeti:

— Vllau?

— Po, zotni, ai e ka sjellë at rranjë trandofili.

— E ju e keni mbjellë?

— Po, zotni.

Rrëxova shikimin kah taketukja. Njimend, ajo dukej si dorë e vërtetë, të cilën e kishte shtri ndonji lypës. Aty shkundte cigaren e vet njeriu me vrragë, i cili papritmas tha:

— Projektet?

— Çfarë projektesh, zotni?

— Pse po shtihesh? Fol, trego, më thuej diçka për ato projektet e atij farë vllau tand!

— Ju sigurisht e keni fjalën për projektet e ndërtimit? Ehë, mundem me ju thanë diçka. Vllau njiherë m'i ka tregue do letra, do skica, do plane, për të cilat më ka pasë kallxue njiherë se ia kishte dhanë nji inxhenjer i ri i sipërmarrjes ndërtimore. Vllau im ka qenë nëpunës n'at sipërmarrje ndërtimore, nëpunës i vogël, por, më kujtohet mirë kurr më ka thanë, inxhenjeri ka qenë shok shum i dashtun. Vllau shpesh e përmendte para meje at inxhenjerin, por, zotni, kurr nuk më ka tregue ndonji hollsi nga jeta ose qëndrimet e tij.

— Po për projektet?

— As për ato projekte, zotni. Hollsisht... jo.

— Më thuej ate që të ka tregue!

— Paj, më ka thanë se n'ato letra asht fizionomija e re e qytetit tonë. Më ka thanë se qyteti ynë do ta ndërrojë pamjen e vet, krejtsisht do ta ndërrojë pamjen e vet mbas luftës.

— Tjetër?

— Kaq dij, zotni.

— Kaq kam dijtë edhe unë. Tjetër?

— Nuk dij, zotni.

— Ku janë ato projekte?

— Nuk dij, zotni. Nuk janë në shtëpi. Ditën që u mbajtën demostratat vllau e mori at truç letrash, skicash, planesh. Prej asaj dite nuk e kam pa ma.

— Demostratat!

Njeriu i huej me vrragën e thellë, shum të thellë në faqe, u pezmatue. Në krahët e mij e ndieva peshën e duerve t'atyne të treve, që rrijshin mbrapa meje. Në dorë u fik duqi i cigares, njeriu i huej fiku duqin e cigares në taketukën e punueme në trajtën e dorës së shtrime. Nji rrënqethje ma përshkoi tanë trupin. Dora dhe tanë krahu im dridhej në duert e njanit prej atyne tre vetëve. Ato ishin duert e atij që kishte thanë se ata dy vetë i kishin lanë në sheshin e qytetit, ku dukeshin si dy sorra të varuna?

— Demostratat! — ndëgjova përsëri zanin e njeriut të huej. — Projektet? Ti nuk din gja për projekte! Aha, as vllaun nuk e ke pa ma qysh prej asaj dite dhe tash sigurisht do të thuesh se nuk din ku asht?

— Nuk dij, zotni.

Njeriu i huej ndezi edhe nji cigare. Tue luejtë kryet, u dha njifarë sheji atyne tre vetëve. Më lëshuen dhe u larguen pak ma andej shpinës sime.

— Dhe përsëri do të thuesh se vetëm për trandofila ke dalë nëpër at shi të mallkuem?

— Zotni...

— Shiko, çka ke pasë n'at shportë?

— Ju thashë: trandofila, nja dhetë a pesëmbëdhetë trandofila të kuq. Tekembramja, ata që më kapën në rrugë kanë pa shportën e zbrazët me nja dy a tri gjethë e fletë trandofilash.

— Po thue se në shportë ke pasë trandofila. Posë tyne?

— Kurrgja tjetër.

Ata tre vetët m'u afruen përsëri. N'ato çaste shikova edhe njiherë taketuken në trajtën e dorës së shtrime të lypsit.

— Hans! — thirri njeriu i huej.

Njani prej atyne tre vetëve iu afrue tavolinës, i tha diçka njeriut me vrragë dhe pastaj u kthye përsëri mbrapa meje. Njeriu me vrragën e thellë në faqe çeli sirtarin dhe mbi tavolinë, aty skaj listës plot me numra dhe krejt afër bishtëpendës e letërthithses, la nji bombë italiane. Shpesh herë kam pasë në dorë aso bombash.

— Po kjo? — tha njeriu i huej.

— Gracka! — belbëzova ngadalë.

— Po, ti ke ra në grackë dhe tash nuk mundesh me shpëtue, — tha njeriu i huej.

Nuk i thashë kurrgja. Mbrapa meje ndieva çakrritjen e tri shkrepsave. Edhe ata tre vetët ndezën cigaret.

— Bandit! — tha ai, njeriu i huej me vrragën e thellë në faqe, kurse ata tre tjerët përsëri më kapën për krahësh. Në dorë u fik përsëri duçi i cigares — njeriu i huej fiku cigaren në taketuken në trajtën e dorës. Dhe përsëri më përshkoi nji rrënqethje. Mandej edhe ata tre vetët zunë me i fikë cigaret e tyne në dorë — ata tre vetët zunë me i fikë cigaret e tyne në taketuken në trajtën e dorës. Por, jo me njiherë. Njani mbas tjetrit. Ngadalë. Me radhë. Pa u ngutë aspak. Njani mbas tjetrit, ngadalë e pa u ngutë aspak i fikshin cigaret e tyne në dorë, në taketuken në trajtën e dorës, që ishte e nxime dhe e shkrumueme, që ishte e nxime dhe dukej si me pasë qenë e shkrumueme në prush. Sa herë që ndrydhshin cigaret n'at dorë, më dukej se taketukja bahej edhe ma e nxime. Shum cigare u fikën n'at dorë — a ishte, njimend, a ishte ajo taketuke e vërtetë apo dorë e gjallë, dorë e vertetë? Shum cigare u fikën aty dhe prej tanë atij tymi të cigareve nuk mujsha me marrë frymë. Tym. Nuk i shihsha mirë sendet. Çdo gja e kishte

mbështjellë tymi. E n'at tym, rrëshqitsha prej karrikës. Tymi i cigareve më kishte trullue dhe unë nuk e kisha të qartë pse rrëshqitsha prej karrigës. Dikur m'u kishte dukë se ndodhem i shtrimë në dysheme. Nuk ndiejsha kurrgja. Vetëm nganjiherë ndëgjojsha çakrritjen e shkrepsave — ata ndiznin paprâ cigare dhe paprâ i fikshin në dorë, në taketukën në trajtën e dorës. Tymi bahej gjithnji ma i dendun. Dhe nëpër at tym kisha vërejtë se si m'afrohej para syve diçka që i ngjante breshkës. Në fillim dukej i vogël, por ma vonë dukej shum i madh. Çka ishte ai send? A thue ishte ajo letërthithsja, që kisha pa në tavolinën e njeriut të huej me vrragën e thellë në faqe? Çudi, krejt si ajo ishte. Qe, aty kishte edhe shum fjalë të shkrueme e të nënvizueme me ngjyrën e kuqe, me at ngjyrën, të cilën e kishte thithë ajo letërthithse ku me dijtë në sa vende. Ato fjalë tash nuk mundsha me i lexue, sepse germat ishin trashë n'at letërthithse, ishin ba të palexueshme, ato ishin deformue n'at top të letërthithses, që dikur u përputh me ballin tim. Aty nuk la pikë djerse dhe nji pjesë e letërthithses u ngjit në lëkurën e ballit tim, ku vazhdoi me thithë edhe ma tutje. Ky ishte nji pickim i tmershëm. E at pickim e ndiejsha edhe nëpër mbarë trupin kur ai top letërthithsje më zuni krejtsisht përfundi. Nuk kishte vend në trupin tim që nuk thithej n'ato çaste prej asaj letërthithses. Ishte e randë ajo letërthithse, nën të cilën unë e humbsha fuqinë gjithnji e ma shum.

Dikur nuk e ndieva peshën e asaj letërthithsje. Por, edhe ma tutje rrijsha si në kllapi dhe kurrsesi nuk mundsha me u çue.

Kur u kthjella pakëz, pashë se rrijsha i shtrimë përmbys në dysheme. As tymi nuk ishte zhdavaritë, ai tymi i cigareve të fikuna në dorë — në taketuken në trajtën e dorës. Nëpër at tym dhe n'at gjysmë kllapije mezi dallojsha çizmet e zeza të njeriut të huej me vrragë të thellë në faqe dhe çizmet e atyne tre vetëve. Si prej ndonji largësije tepër të madhe, ndieva se si u hap dera e asaj dhome. Mandej edhe hapat e dikujt.

— A ende s'ka mê shiu? — ndëgjova zanin e njeriut me vrragë.

— Jo, — tha ai që posa kishte ardhë.

— Shiu don me na kalbë! — tha njani prej atyne tre vetëve.

— Le shiun, por rropama, njifarë rropame e pakandshme e ka kaplue qytetin, — tha ai i riu.

— Shiu, uji rropat nëpër ulluqe, — tha nji tjetër prej atyne tre vetëve.

— Edhe nji erë e fortë ka zanë me fry, — shtoi ai që posa kishte ardhë.

— Mot i keq, shum i keq, — tha njani prej atyne tre vetëve.

Mandej heshtën për nji grimë herë.

— Si po shkon puna? — tha njeriu i huej me vrragë.

— Edhe ma mirë kishte me shkue, sikur të kisha ma tepër vend, — tha ai që kishte ardhë. Tash bisedojshin vetëm njeriu me vrragë dhe ai.

— A ke shum?

— Për çdo ditë vijnë njerëz të rij.

— Ani?

— Ku me i çue?

— Nuk din?

— Dij, por unë nuk mundem me e zgjatë ditën. S'po mbërrij me e krye punën në kohën dhe afatet e caktueme.

— Sa vetë janë?

— Paj, nja tetë a nandë mijë krenë.

— Mue, pra, nuk po më duken se janë aq shum.

— Po, s'kishin me qenë shum sikur kapaciteti i krematoriumit t'ishte ma i madh.

— Në Rajhun e Tretë ka edhe krematoriume tjera. Pse nuk e dërgon tepricën atje ku kapacitetet nuk shfrytzohen aq sa duhet? Në Komandën e qarkut para disa ditëve u takova me Fircin. Më tha se i nevojiten së paku nja dy mijë vetë.

— Mirëpo, nuk asht e sigurtë se mund t'i mbërrijnë Fircit.

— Pse?

— O, pse! Rrugët nuk janë të sigurta. Bombardimet. Banditët. Vija e frontit asht krejt afër nesh.

— O, Rajnhard!

— Kështu asht. Ma në fund kam pak njerëz. Dje m'i muerën pesëdhetë. Protestova, por më kot. Më thanë se fronti ka nevojë për ushtarë. Unë nuk mundem me i krye të gjitha punët vetëm.

— Rajnhard, pse nuk po i rreshton?

— Në fushë?

— Diku. S'ka randësi se ku. Municion ke.

— Mitraloza.

— Pjesa tjetër në krematorium.

— Duhet të të baj disi. S'kam rrugëdalje tjetër.

Zotnoi nji heshtje e shkurtë.

— Po ky këtu në dysheme?

— Edhe ky asht për ty, Rajnhard.

— O, po unë ju thashë...

— Paj, Rajnhard i dashtun, edhe unë duhet të punoj. Detyra asht detyrë.

— Natyrisht.

Ai shkoi dhe tash përsëri mbetëm në dhomë unë, njeriu me vrragë në faqe dhe ata tre vetët, që ankoheshin kundër motit të keq. Unë ende rrijsha i shtrimë në dysheme. Në mbarë trupin ndiejsha dhimbje të mëdha. Ajo letërthithsja ma kishte thithë gadi tanë fuqinë, kështu që edhe me dashtë nuk mundsha me lëvizë.

— Hans, — ndëgjova zanin e njeriut me vrragë, — thirri ata!

Dera u hap dhe u mbyll. Jashtë, në koridor, ndëgjoheshin hapat e njanit prej atyne tre vetëve, të cilin njeriu me vrragë e quejti Hans. Dikur, hapat e tij nuk u ndëgjuen. Por, nuk vonoi dhe u ndëgjuen shum hapa. Hansi nuk ishte vetëm kur u hap dera. Më vunë në vig. Duelëm në koridor. Atje na priti heshtja e thellë. Ndëgjojsha vetëm hapat e njerëzve që më bajshin dhe hapat e atyne tre vetëve, që më përcillshin. Njerzit që më bajshin ecnin shpejt dhe unë çuditesha pse ngutesshin. Ata gadi sa nuk vrapojshin. Punojshin shpejt. Para njifarë dere u ndalëm. Aty më lëshuen dhe më rrokullisën prej vigut në çimenton e koridorit. Poashtu shpejt, gadi tue vrapue, u larguen. Edhe dera u hap gjithashtu shpejt. Dikush, që ishte n'uniformë të gjelbërt, shtrini njifarë krrabze dhe më tërhoq. Trupi im rrëshqitte nëpër çimento. Më futi mbrenda. Dera u mbyll dhe tash isha në terr. Mandej ndieva tue më sha ai që ishte n'uniformë dhe i cili ma vuni kambën ndër brinjë dhe n'at mënyrë ma dha nji të shtyme. Tash rrokullisesha nëpër dofarë shkallësh. Shum gjatë u rrokullisa nëpër ato farë shkallësh. Tanë trupi m'u dërmue. Tekembramja. trupi im ndeshi në diçka dhe u ndal. Por, s'kaloi shum kohë dhe përsëri më kapi dikush me krrabzë. Dhe përsëri ndieva shamjen dhe mandej prap zuna me u rrokullisë nëpër do shkallë tjera. U rrokullisa ashtu për nji kohë të gjatë dhe dikur, papritmas, më ndali nji krrabzë. Tash isha në maje t'asaj krrabze. Thueja se pezull. Ai që e kishte në dorë, e luente krrabzën kah të donte.

Dhe qeshte. Dukej se argtohej me mue, që isha në maje krrabzës. Ai e luente ate herë andej e herë këndej dhe n'asnji çast nuk pushonte. Sigurisht, atij i dukesha si ndonji leckë e lagun, të cilën ai e kishte për detyrë me e terë, me e tha dhe me e ba gadi për ma tutje. Duhej me ua lehtësue punën tjerëve, në duert e të cilëve kisha me ra. Kështu, mbasi më luhati mirë andej e këndej me at maje të krrabzës së tij, më hudhi. Fluturova dhe dikur u plandosa në nji skutë ku më shurdhonte mjaullima e macave. Macat, kuptohet, nuk ishin aty ku isha unë. Ato ishin mbatanë murit, në të cilin ishte nji dritare e vogël. Ajo dritare menjiherë më ra në sy, sepse kudo rreth meje ishte terr, kurse aty shihej njifarë drite ngjyrë vjollce. Ndejta edhe pak ulun dhe mandej mezi u çova për me pa çka ndodhte mbatanë murit, atje ku ndëgjohej tanë ajo mjaullimë. Shikova nëpër dritare dhe pashë nji sallë jashtëzakonisht të madhe. Në sallë kishte plot maca. Në katër kandet e sallës ishin do gypa. Gypat vazhdimisht ushtojshin. Prej tyne dilshin paprâ mushkni dhe zemra. Posa dilshin, macat menjiherë i rrëmbejshin ato mushkni e zemra. Harrova me thanë, salla ishte e ndame në dy pjesë. Jo me mur, por me grila. Nuk dij pse ishte e ndame ashtu mbasi macat kalojshin prej njanës anë në tjetrën sa herë që dojshin, meqenëse ato grila nuk ishin aq të denduna. Ndoshta ishin vu aty vetëm sa për të luejtë macat atëherë kur të fâheshin. Po them kështu, sepse i pashë do maca tue u kapë nëpër grila.

Kur m'u ndoht ma ajo mjaullimë e macave, të cilat rrëmbejshin mushknitë e zemrat që dilshin paprâ prej gypave, u largova prej asaj dritarje dhe u ula. Nga lodhja, menjiherë filloi me më zanë gjumi. Nji gjum i ambël më rroku. Nuk dij sa kam fjetë, por në nji çast u trandën themelet e asaj godine. U çova. Padashtas më shkoi shikimi kah dritarja. Kqyra në sallë, ku edhe ma tutje dilshin mushknitë e zemrat. Macat vazhdojshin me mjaullue. Por, themelet trandeshin. Edhe dritat në sallë u fikën dhe tash nuk i shihsha as macat e as mushknitë e zemrat tue dalë prej gypave. Nuk vonoi kur edhe ushtima e gypave u ndal. U ndëgjue nji zhurmë e madhe, ashtu sikur shembet ndonji godinë. Nalt, atje diku nalt përmbi kryet tim, gufoi drita. Tash kuptova se isha diku thellë nën dhé. Tue shikue at dritë, ndëgjova disa të shtieme. Mandej çdo zhurmë mejti. Papirtmas gufoi kanga. Kangë mund t'ishte, sepse përndryshe ajo ishte vetëm njifarë murmurime e paqartë, por

megjithate më dukej e gëzueshme. U ula. Nja dy vetë kaluen përskaj meje. Nji rrënqethje ma përshkoi trupin kur i pashë — a isha edhe unë si ata ásht e lëkurë? Mandej kaluen edhe disa tjerë, mandej edhe disa tjerë dhe dikur shum tjerë, që vijshin prej dikah, që dilshin prej dikah. Kushedi sa do të kenë dalë nëpër at vrimën atje nalt, nëpër të cilën përvidhej drita, kurse përskaj meje edhe ma kalojshin. Edhe unë hyna në rresht. Rreshti ecte ngadalë, shum ngadalë. Asnjani nuk mundej me ecë shpejt. Disa ndaleshin, tjerët i shtyjshin, i bajshin në krah. Nja dy a tre vetë edhe mbetën aty në vend pa pikë fryme dhe nuk mundën me dalë.

Jashtë na këndelli drita dhe biseda. Në bisedat tona ma së shumti shqiptohej fjala *perspektivë*. Njerzit thojshin se për shkak të saj i kishin thithë me letërthithse dhe i kishin terë në maje të krrabzave. Edhe mue m'u kujtue ajo letërthithsja e njeriut me vrragën e thellë në faqe dhe më duelën parasysh edhe ato krrabza. M'u kujtue edhe dora, ajo taketukja në trajtën e dorës, ku fikte cigaret ai njeriu i huej me vrragë të thellë në faqe dhe ata tre vetët. Edhe Rajnhardi m'u kujtue. Edhe Hansi, ai Hansi të cilit ata dy vetët e varën në sheshin e qytetit si dy sorra iu kishin dukë qesharakë. Të gjithë këta m'u kujtuen, por mbi të gjitha m'interesoi ai njeriu me at vrragën e thellë, shum të thellë në faqe. Jo vetëm mue, por edhe shum tjerëve u interesonte ai njeri me vrragë, u interesonte atyne që kishin kalue nëpër duert e tij. Por, atëherë nuk kemi mundë me e gjetë. A e kishte lanë kryet në gërmadhat e asaj godine të shembun apo ishte strehue kund ku tash nuk mundeshim me e gjetë? Dhe — sikur të mos kishte qenë njifarë reporteri, ndoshta kurr nuk do të ndëgjojshim asnji send për te, për fatin e njeriut me vrragën e thellë në faqe. Ai në të vërtetë e kishte zbulue dhe ai zbulimi i tij asht nji kallxim i tanë, të cilin unë tash po e rrëfej shkurtimisht.

Në nji qytet atje diku në viset e Rajnes, shkruente reporteri, dikush kishte lëndue nji permendore, që ishte ngritë fill mbas shembjes s'asaj godine. Në të vërtetë, ai dikushi kishte provue natën me pre vargojt simbolikë, me të cilët ishte lidhë e shtrëngue nji letërthithse. Skaj letërthithses ishte nji shtatore e nji njeriu që kishte thye nji aso krrabze, në maje të të cilave i tershin njerzit n'at godinë. Prova me pre vargojt e me lirue letërthithsen (reporteri thoshte se në përmendore janë të dukshme edhe gjurmat e tentimit me heqë prej duerve të

shtatores së njeriut krrabzen e thyeme) kishte tërheqë vemendjen sidomos të reporterëve të huej. Dhe ata kishin fillue me gjurmue. Njani prej tyne, e ky ishte reporteri në të cilin po mbështetemi na, kishte pasë ma shum fat. Në të vërtetë, s'kishte pasë fat me e zbulue njeriun e vërtetë, që kishte provue me pre vargojt e me lirue letërthithsen (ah, letërthithsja!), por kishte zbulue ate — njeriun me vrragë. Ky zbulim kishte ndodhë kështu: reporteri më kot ishte përpjekë me e zbulue vetë at atentator të përmendores, kështuqë nji ditë iu kishte mbushë mendja me u lidhë me policinë, e cila, si shkruente shtypi i atjeshëm, kishte deklarue se edhe ajo asht e gatshme me iu bashkue me mish e me shpirt gjurmimit. Kur ai reporteri kishte hy në polici e kishin udhzue me shkue te shefi. E shef kishte qenë ai — njeriu me vrragën e thellë në faqe. Ai ishte në kolltukun e shefit të policisë. Ai menjiherë iu kishte pasë kujtue, sepse fotografinë e tij e kishte pasë pa disa herë në shum arkiva, nëpër të cilat kishte kërkue materiale për reportazhe e feltone historike. Njimend, ky shef i policisë nuk e kishte kapelën me strehën e zezë, përmbi të cilën ishte ai sheji i kafkës së të vdekunit, por ishte ai, njeriu me vrragën e thellë në faqe që dikur i kishte mundue njerzit me letërthithsen e tmershme dhe mandej i kishte dërgue me u terë në maje të krrabzave.

— Përsëri polic? — e kishte pyetë, pos tjerash, reporteri habitun me zbulimin e vet. Por, shefi me vrragë nuk ishte habit aspak. As që e kishte hutue pyetja e njeriut, që kishte ardhë me shpresë se policija do t'i ndihmonte për zbulimin e atentatorit të përmendores.

— Përsëri? !

— Pse po çuditeni? Ky asht profesioni im. Njeriu nuk mundet me ndërrue për çdo vjet nga nji profesion, — i kishte thanë njeriu me vrragë.

— Madje, shef!

— Paj, shef kam qenë.

— Interesant.

— Aspak.

Reporteri kishte tundë kryet. Shefi i policisë e kishte porositë sekretareshën me i pjekë dy kafe.

— Zotni shef, a ju kujtohet letërthithsja?

— O!

— Mushknitë e zemrat që i hajshin macat?

— O! Puna asht punë. Detyra asht detyrë.

— Krrabzat?

— O!

— S'po kuptoj?

— Eh, — kishte thanë njeriu me vrragë, që tash na ishte shef i policisë s'atjeshme.

Shefin e policisë s'atjeshme e kishte vizitue reporteri edhe në shtëpi. Shtëpija e tij ishte e zhytun në gjelbrim. Ishte midis nji kopshti të madh, të rregulluem për bukuri. N'at kopsht ishte edhe nji bazen. Buzë atij bazeni e kishte gjetë reporteri shefin me vrragë. Aty ai ushqente nji krokodil të vogël.

— Sa i bukur asht! — i kishte thanë shefi me vrragë reporterit.

— Të drejtën me ju thanë nuk më pëlqejnë aligatorët, — iu kishte përgjegjë reporteri.

— Paj, secili njeri ka nga nji pasion. Mue më pëlqen ky krokodil. Argëtimi im ma i madh asht kur ushqej këtë krokodil. Shife njiherë çfarë goje ka! Sa me elegancë gëlltit çdo gja që i jap! Çfarë dhambësh të mrekullueshëm! Eh, kur të rritet, — kishte thanë andrrueshëm shefi me vrragë.

Shefi me vrragë i kishte folë gjanë e gjatë për at krokodil të vogël, të cilin e ushqente me kujdes n'at bazenin në kopshtin e tij të rregulluem për bukuri. Asht e tepërt me thanë se ai shefi me vrragë i policisë s'atjeshme n'asnji moment nuk ia kishte përmendë reporterit çashtjen që kishte të bajë me atentatorin e përmendores. Ndërkaq, reporteri shkroi nji felton, ku ndriçohej shum bukur fytyra e njeriut me vrragën e thellë në faqe. Reporteri hasi në përkrahje të madhe në botë. Shkaktoi edhe polemika në shtypin e viseve të Rajnes, por shefi me vrragë ende vazhdonte me e ushqye krokodilin e vogël në bazen...

DISA FJALË PËR NJI PLAK E LIBRIN E TIJ KUSHTUE TYMIT

Bashkë me dy antarët tjerë të komisionit, që kishte për detyrë me regjistrue rraqet e plakut, i cili vdiq parëmbramë në spital e dje e lëshuen në dhé në vorrezat e qytetit, hyna në banesën e tij të vogël, ku nuk më habiti heshtja (ate e pritsha) e, deri diku, as njifarë ere disi e thartë, që ndihej aty e s'kishte kah me dalë, sepse dritaret sigurisht nuk ishin hapë disa ditë rresht. Ndodhesha për herë të parë n'at banesë në godinën njikatshe kundruell shtëpisë sime matanë rrugës mjaft të ngusht. Ai plaku zuni vend aty para nja dy a tre muejve, por gjatë kësaj kohe rrallë kush, për mos me thanë gadi askush nuk e njohti mirë at njeri me flokë të thimë dhe pa dy gishta në dorën e majtë, at plak, që për çdo mëngjes e shihsha tue ecë ngadalë nëpër trotuar deri në fund të rrugës, ku ndalej për disa çaste dhe rëndom mbështetej në trungun e gështejës degëhapët, nën gjethet e denduna të së cilës luente kryet vazhdimisht tue mendue ku me dijtë se për çka, kurse dikur, mbasi rraste duert në xhepa dhe shikonte gjatë në çimenton vende-vende të plasaritun të trotuarit, i afrohej shitores së duhanit, rrinte aty tue shikue pakot e ndryshme të cigareve (shitsi më ka thanë se asnjiherë nuk ka ble gja prej tij), buzëqeshte aty, nji buzëqeshje mezi e diktueshme vërehej në buzët e tij të holla (edhe për at buzëqeshje shitsi më ka folë gjansisht dhe me nji kënaqsi të veçantë, por gjithnji përfundonte se nuk ishte në gjendje me kuptue domethanien që kishte ajo buzëqeshje), dikur ua kthente shpinën pakove me ngjyra gjithfarëshe, shkonte e blinte bukë, blinte nganjiherë edhe do cikrrime tjera, gjana ushqimore dhe mandej, por tash shpejt dhe tue u ngutë, kthehej në banesë nëpër të njajtën anë të rrugës

po nëpër at trotuar dhe përherë skaj ndërtesave. Kah e shihsha tue u ngutë me gjithë ato gjana që kishte ble, më dukej qesharak, sepse shkonte tue u luhatë lehtas andej e këndej dhe oreçast kthente kryet mbrapa si me dashtë me u sigurue prej ndokujt, si me pasë dro se ndokush e ndiqte në pupa të qenit. Nxitonte plaku për me mbërri sa ma parë në banesë, ku mbylej dhe prej nga nuk dilte ma gjatë tanë ditës. Nuk dij çka bante aty, s'dij çka mjeshtronte në qetsinë e dhomës së tij me dritare të hapuna, ku prej mëngjezi deri në mbramje kurr nuk i kam pa kurtinat. Por, shihej se nuk pushonte. Dukej gjithnji shum i zanun; gjithmonë kishte diçka nëpër duer. Shpesh e kam pa të krrusun përmbi diçka — kalonte shum kohë e ai nuk e çonte kryet e, kur e çonte, atëher shihsha si e fërkonte ballin, i rraste gishtat nëpër flokët e thimë dhe fillonte me pështy. Nuk pështynte njiherë, as dy herë, por shum herë pështynte. Pështynte plaku dhe, kur pështynte, bante do lëvizje energjike me duer, kështu që më dukej se pështynte me njifarë pezmi. Mbas pështymjes, më dukej se qetsohej. Atëherë ngrihej në kambë dhe, disi hutueshëm, rrotullohej nja dy a tri herë, papritmas ndalej, prekte ballin dhe ashtu mbetej pa lëvizë për pak kohë. Mandej zhdukej dikah. Nuk e shihsha për nja pesë a dhetë minuta. Kur dukej përsëri, kishte në duer do copa të mëdha letrash, nji kuti dhe kurrgja tjetër. Mbasi rregullonte letrat, zhdukej përsëri prej syve të mij, por jo për shum kohë: kthehej shpejt me nji gotë në dorë. E lëshonte at gotë diku, shetitte pak andej e këndej nëpër dhomë, dikur merrte diçka, nuk isha i sigurtë çka merrte, por nga lëvizjet që bante, krejt më dukej se ajo ishte brushë, se tash ai kishte fillue me vizatue. Se vizatonte, isha i sigurtë, sepse ndodhi njiherë që copën e letrës ta rrotullojë për së mbari para dritares dhe ai qe rasti kur n'at letër pashë në shpejtësi do vija, dofarë larash. Por, a vizatonte gjithmonë kur e merrte at farë sendi, që mue më dukej se ishte brushë? Ku me dijtë. Tekembramja, a ka qenë brushë apo diçka tjetër — s'ka randësi. Ka randësi se ai me te punonte. Diçka punonte, madje me afsh të madh: n'ato çaste ishte fare i tretun në mendime. Shihej se punonte me kujdes: krejtsisht ishte shndërrue n'ate që kishte përpara ose që donte me e shprehë. Dikur, papritmas, ulej pranë dritares. E mbështette kryet në njanën dorë dhe mbetej ashtu tue shikue në thellsitë e qiellit. Shikonte gjatë në qiell dhe, përsëri papritmas, çohej në kambë, hapte duert ngadalë anash

dhe pështynte vetëm njiherë, kurse mandej prap ulej pranë dritares, prap mbështette kryet në njanën dorë dhe prap vazhdonte me shikue në thellsitë e qiellit. N'at gjendje rrinte bukur shum. Pa lëvizë gadi aspak. Dukej si me qenë i shtangun. Shpesh e kam pa t'atillë at plak me flokë të thimë dhe pa dy gishta në dorën e majtë, në banesën e të cilit tash na priti heshtja dhe ajo farë ere disi e thartë, na pritën mandej ngjyrat e mbyllta e të randa të mureve dhe t'atyne pak gjanave tjera, që ishin aty e që filluem me i regjistrue. S'kishte aty shum punë, sepse plaku i vetëm, si duket, s'kishte pasë ndonji ambicje ma të madhe se sa me u pajisë me gjanat ma të nevojshme. Megjithate, n'at trohë pasunije nja tri a katër gjana sidomos ma tërhoqën vemendjen. Së pari — në njanin prej mureve ishin të shtrime afër dy metra kadife, që ishte krejt e zezë. Në te ishin të ngjituna tri punime. Në punimin e parë ishin disa pentagrame plot me nota të shkrueme për mrekulli. Mbi to, atje nalt, shkruente: „Lili Marlen". Nën pentagramin e mbramë, atje diku në fund të letrës, ishte e shkrueme: „Katër vjet e kam ndëgjue kangën „Lili Narlen" e ka mndëgjue në mëngjes dhe në drekë e në mbramje dhe pajada gjithë ditën e lume kangën „Lili Marlen". M'u duk mjaft i parëndomtë punimi, që ndodhej bri pentagrameve të „Lili Marlenit". Në te pashë nja pesë shtatshe. Kurrgja tjetër. Katër shtatshet e para ishin të punueme në këtë mënyrë: në vend të vijës së shkurtë të zakonshme, që thyen trupin e numrit shtatë, at trup në këtë punim e priste nji teh thike. Secila prej katër shtatsheve kishte në trupin e vet nga nji teh thike, kurse shtatshja e pestë nuk e kishte at teh thike, por ishte e rrëxueme dhe e ndame prej tjerave. Në vend të tehut të thikës, „barkun" e trupit të shtatshes së pestë e kishte prekë nji shigjetë, por vetëm e kishte prekë, sepse nuk kishte dalë matanë. S'dij për ç'arsye mendova: „Kjo shtatshe qenka n'agoni". Në nji skaj të këtij punimi shkruente: „Familja ime". Në punimin e tretë ishte i shkruem ky numër: „565897". Edhe trupin e shtatshes në këtë numër e priste nji teh thike. Tanë ky numër ishte i shkruem me ngjyrë të kuqe ose ma mirë me thanë tanë ai ishte i punuem n'at mënyrë që lente përshtypjen e nji diçkafi në flakë e sipër. Nji imtësi më ra në sy: pesa ishte e gozhdueme me pesë gozhda, gjashta me gjashtë gozhda, pesa tjetër gjithashtu me pesë gozhda, teta me tetë gozhda, nanda me nandë gozhda, kurse shtata me tehun e thikës në trup nuk ishte e gozhdueme me shtatë

gozhda, por ishte paraqitë si me qenë tue ra pingul teposhtë. Në fund të këtij punimi shkruente: „Portreti i grues sime të mjerë në Birkenau". Posë këtyne tri punimeve n'at kadife të zezë, përmbi shtrat ishte edhe punim i ngjajshëm, gjithashtu i ngjitun në nji copë kadifeje të zezë. Aty ishin tre numra: „4123457", „28973" dhe „936479". Këta tre numra ishin të punuem gadi plotsisht në stilin e „Portretit të grues sime të mjerë në Birkenau" dhe të gjithë ishin të gozhduem po me aq gozhda sa ishte madhsija e nji numri. Përjashtim bajshin vetëm shtatshet (interesant, në secilin numër ishte nga nji shtatshe!), pra vetëm shtatshet me tehun e thikës në trup nuk kishin gozhda, por të gjitha ishin të paraqituna si me qenë tue ra pingul teposhtë, tue tretë dikah nga nuk ka kthim. Këta tre numra ishin të pagëzuem: „Bijt e mij — sytë e mij në". Tue i pa këta tre numra, tue i shikue këto punime, zuni me më kaplue njifarë ndiesije e randë, e paqartë, e turbullt si ujnat e ftohta të lumejve mbas shinave të rrëmbyeshëm të vjeshtës, ndiesi kjo që zuni me gërrye shpirtin tim, me e gërrye edhe ma tepër mbas leximit të „Librit kushtue tymit", të cilin e kishte shkrue plaku. Ai libër, libri i vetëm që gjetëm në tanë banesën, nuk kishte shum faqe, por rreshtat e fjalive të shkrueme me dorë ishin shum të denduna. Ato fjali nuk ishin të renditуna ashtu si duhet, ishin disi tepër të ngatrrueme, kurse përdorimi i shenjave të piksimit ishte i çuditshëm. Kishte fjali që nuk mbarojshin, kurse pikat e presat, pikëçuditset e pikëpyetset e tjerat plaku i kishte përdorë ashtu si i kishte pëlqye atji. Në „Librin kushtue tymit" ai kishte shkrue:

„Mirëpo? Lili Marlen! e kam ndëgjue kangën Lili Marlen e kam ndëgjue unë sa e sa herë i kam ndie tingujt e saj kur tymtarët e fabrikave kanë vjellë tym — pyes — pse! — tym kanë vjellë dhe sytë kanë shkue në tym përpjetë qiellit sytë e mij o njerëz në tym si cung kam mbet o njerëz Lili Marlen kumbonte e fluturojshin në tym bebzat e syve të mij, pa të cilët a ka kuptim për mue jeta o njerëz ka qenë dashtë me pasë fuqi e zemër sa mali që mundet me durue at dhimbje të hatashme që të shpon si turjela shkambin! Por syetë kanë shkue në tym dhe në tym që asht përvjedhë nëpër tymtarët e fabrikave dhe Lili Marlen ka kumbue — pse! tymi ka shkue përpjetë e njerzit që kanë këndue Lili Marlenin kanë pi venë e janë dejë dhe kanë. mendue se hija e trupit të tyne do të mbulojë dheun dhe ajo në fillim zgjatej e ata tue këndue Lili

Marlenin vrapojshin me e zanë hijen e tyne? Mirëpo! me Lili Marlenin në gojë ata vrapuen dhe vrapuen mbas hijes së vet — dhe nuk! e zunë hijen e vet që zvoglohej sa ma nalt që ngrehej dielli — dielli kur mbërrini në zenit njerëzve që vrapojshin mbas hijes e këndojshin Lili Marlenin u humbi hija e trupit të tyne që u zvoglue e u zvoglue dhe që u rrudh e u tkur dhe ashtu u humbi nën kambët e tyne kështu që mbetën kalli vetëm në titër të ledinës por sëbashku me hijen e tyne humbën edhe sytë e mij u dogjën e u poqën dhe u shndërruen në hi e tymi i tyne fluturoi përpjetë nëpër tymtarë o njerëz si bahet me i harrue sytë e humbun dhe si asht e mundun që tash të ngrehet mbi Pacifik tymi i tmershëm — si! Disa janë të përlyet dhe disa ende nuk i kanë pastrue dhambët qysh prej kohës kur kanë punue nëpër fabrikat tue këndue Lili Marlenin dhe prandej u vjen era dhe dëshirojnë me këndue ende me këndue Lili Marlenin dhe tymi me i marrë me vedi bebzat e syve dhe me i shue dritat e syve dhe me përtri kujtimin që s'duhet të përtrihet dhe me! Dëshirojnë të çohet tymi që njiherë gati ma zuni frymën, por s'ma zuni frymën dhe si cung kam mbetë o njerëz Lili Marlen kumbonte e sytë e mij fluturojshin në tym bebzat e syve të mij pa të cilët a ka kuptim për mue jeta o njerëz ka qenë dashtë me pasë fuqi e zemër sa mali që mundet me durue at dhimbje të hatashme që të shpon si turjela shkambin . . ."

PËRMBAJTJA

Ora 7
Falimentimi i nji zotnije . . 12
Xixëllojat . . 18
I ziu . . . 25
Nji pjesë e lindjes 31
Zjarmija . 35
Nata . . 41
Floçka 49
Si e përshkroi andrrën e vet njeriu me kapelë . . 57
Disa fjalë për nji plak e librin e tij kushtue tymit 69

Anton Pashku

NJI PJESË E LINDJES

Redaktor teknik
SHEMSEDIN GORANI

Korektor
FEHMI SPAHIU

Tirazhi 2.000 copë

U shtyp në korrik 1965 në Shtypshkrojën
e Sipërmarrjes gazetare-botuese „Rilindja"
Prishtinë